

שפת אמת

פ' בהר תרמ"ח (א)

כי תבואו אה"א אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה¹. כי השי"ת נתן לנו ארץ-ישראל להודיע כי לה' הארץ. כדאיתא בתנחומא². וזה מצות השמיטה שניתן לבנ"י הארץ מחדש³. ובכל שמיטה נתחדש המתנה כענין שכ' בפ' תולדות ויתן לך האלוקים יתן ויחזור ויתן ע"ש⁴. וז"ש אשר אני נותן לשון הוה, ובנ"י הם מוכנים לקבל זו המתנה וז"ש כי גרים ותושבים אתם עמדי⁵ הוא שבחן של בנ"י שיודעין שהם גרים ומבררין⁶ כי לה' הארץ ודבקים תמיד בכח הנתינה. ובזה יתכן לפרש מה דכתיב⁷ וזכרות עמו הברית לתת כו' לתת. תרתי ל"ל [שתי הזכרות של "לתת" מה משמען] רק [אלא] שיהיה להם תמיד בחינת הנתינה. יתן ויחזור ויתן. שבכל שמיטה ושבתה הארץ לה⁸. וכעין שכ' באוה"ח⁹ על כל שבת שניתן חיות חדש להבריא ע"ש פ' ויכלו. וכשם שנאמר בשבת בראשית כן בשמיטה¹⁰.

1. ויקרא כ"ה ב'. ההדגשה היא מדוע הוציאה התורה את עובדת הנתינה בלשון הוה "ולא אמר אשר נתתי ("אור-החיים"). וע"ע אלשיך לפסוקנו וכן ויקרא כ"ג י"ד. וע"ע לעיל 108 ואילך.
2. בהר א': אמר הקב"ה שאף אני מכרתי העולם כולו לאברהם ולא הוניתי אותו, חזר והקנה אותו לי (וראה ב"ענף יוסף").
3. המדרש עצמו עוסק בהונאה במקח ומביא דוגמא מאברהם לצורה הגונה של "עסקה". חדושו של בעל שפ"א, שנתן נוסחה זו, של מתן משמים והחזרתו לשמים, ענין למושג השמיטה. מושג זה קשור בצורה של סיבה ומסובב, של השתלשלות מענייני הונאה, ראה להלן תרס"ד הערה 1.
4. תולדות תרל"א: בנ"י מחזירין תמיד הכל לשורש. תרל"ד: המקבל מתנת השי" כראוי מעלה נ"ר ליוצרו ועי"ז נותן לו יותר. תרל"ט: שתמיד יש לו דבקות בשורש. (תרמ"ב, תר"ן) אלא שבכל המקומות האלה לא ציין בעל שפ"א, כיצד מתבטאת ההחזרה כלפי שמיא, זו שבגללה בא המתן פעם נוספת – ויחזור ויתן. מה שסתם בפ' תולדות פרש לפנינו. מה שבא שם בצורה נוסחאית, מופיע כאן בצורה מפורטת. השמיטה היא דוגמא להחזרת מתנת א"י, אחת לשבע שנים, וממילא לקיום יחס רוחני חי ומתמיד בין הנותן למקבל.
5. ויקרא כ"ה כ"ג וראה להלן תרנ"א, תרנ"ט, מה שדייק בהנמקה זו.
6. גילוי, חשיפה, ברור העובדות לאמיתן מתוך הסיבות החמריות הסובבות ומחפות.
7. נחמיה ט' ח' וראה להלן תרנ"ט, הערה 10. להלן תר"ן.
8. דהיינו תחזור לבעליה.
9. בראשית ב' ג'.
10. העביר משואה בין התחדשותה של השבת מדי שבוע ימים לבין התחדשותה של מתנת הארץ מדי שבע שנים. ראה בכון דומה אצל בעל "שם-משמואל" ועי' לעיל 109.

שפת אמת

פ' בהר תרמ"ח (ב)

בפסוק¹ והיתה שבת הארץ לכם לאכלה. ע"פ מ"ש בזוה"ק יתרו² ע"פ ויברך כו' יום השביעי כיון דלא אשתכח ב' מנא כו' אלא כולא ברכאין בשביעאה תלי' כו'³ והנה משורש הברכה שמתגלה בש"ק א"י כולם לקבל. רק בני' מוכנים לקבל השפעה זו⁴. וכמו כן בשמיטה לכם לאכלה דייקא⁵ והרמז שכל השפעה העיקרית היא ע"י השביתה וכמ"ש במ"א⁶. כי לכן מיני' מתברכין כל שיתא ימין לידע כי בטול כל המלאכות הן הן קיומו של עולם.

1. ויקרא כ"ה ו'. בהרכבה "שבת הארץ" ו"לאכלה" יש מן הסתירה. הרי השביתה מונעת תוצרת וכיצד היא תהיה לאכלה. מכאן דרשת תו"כ (וכן ברש"י) מן השבות אתה אוכל ואי-אתה אוכל מן השמור. לסתירה זו שהעסיקה אותו בכמה אנפין הוא מצא כמה דוגמאות במסויים בעניני שמיטה. "ולמה נקרא עושי דברו, הלוא הוא בטול העשייה "ושבתה", אבל היא הנותנת ע"י שמבטל אדם וכו' ע"ז נקרא עושי דברו" (ויקרא 191). "להנחיל אותה י"ש וכו' זה עצמו קיום היש בזה הביטול של היש וכו' וכל קיום היש ע"י יובל ושמיטה שהוא הביטול" (שם עמ' 195). "כפי הבטול שנמצא באדם אל הבורא ית' ממילא יש לו כל" (שם עמ' 199). במקביל לכך מופיעה דיאלקטיקה זו גם ביחס לשבת: היא מקור הברכה ואעפ"כ לא יורד מן בשבת. וכיוצא בדבר ביחס לעניני מקום בשבת. "כ' אל יצא איש ממקומו ביום השביעי א"כ יש לכל איש ישראל מקום מיוחד בש"ק שקונה בו שביתה וכו' איש ישראל אינו משועבד למקום אבל בכוחו למצוא לו מקום שבייתה" (שפ"א בראשית 32). וע"ע לעיל 494 הערה 41. בקטע שלפנינו באה הדגשת "לכם" כאילו סתירה זו היא לגוים ולא לישראל. ישראל הם שיכולים, להנות ולאכול מן המניעה, מן השבות.

2. דף פ"ח ע"א.
3. וע"ע שפ"א בראשית תרל"א. בשלח תרנ"ד. יתרו תרמ"ט, תרנ"א.
4. השוה שפ"א שמות עמ' 101: הברכה בשבת היא למעלה בקודש, והיא שורש הברכות, וברכה זו אין מי שיכול לקבל רק בני' שנעשו כלים לקבל זו הברכה.
5. ראה דברי א"ע, רמב"ן, "אור החיים" וע"ע שפ"א פ' בהר סוף תרמ"ו.
6. השוה שפ"א יתרו תרל"ו. פ' בחוקותי תרמ"ז.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרמ"ט

ענין שמיטין אצל הר-סיני¹ דכתיב ושבתה הארץ שבת לה' פ' בזה"ק² כשיבואו בני שבתה שבת ע"ש³. והענין הוא כי הקב"ה נתן לבני ארץ כנען בכח התורה כדכתיב⁴ כח מעשיו הגיד כו' כדפירש"י ז"ל פ' בראשית שלא יאמרו לסטים אתם כו', ומה התשובה ע"ז⁵. אך האמת הוא כי כל מה שלמטה תלי' בשורש שלמעלה דבאורייתא אברי עלמא⁶. ובנ"י שמבררין זאת⁷ ומחזירין⁸ כל הדברים להראשית והשורש שיש להם בתורה כדאיתא⁹ בשביל ישראל שנק' ראשית פ' שבנ"י בכ"מ שהם הם דבקים בהראשית כדאיתא במד"ט¹⁰ ונתנך ה' עליון כשמן שצף למעלה. כמו כן בני בכ"מ שהם מתעלין עד הראשית. וכיון שהראשית בידם שזה הוא כח מעשיו של הקב"ה ממילא הכל שלהם¹¹. ולכן ע"י שביתת השמיטה שהיא שבת לה' ומחזירין הארץ לבעליה ממילא היא שלהם¹².

ראשוניות תורת סיני וראשוניותם של ישראל מסבירה את היחס לראשוניות המתגלית במתנת א"י. שמירת שבת הארץ משמעה שמירת יחוס זה. בטול השמיטה משמעו בטול הראשוניות ובטול הזכות על א"י ומכאן עונש גלות במיוחד על בטול השמיטה.

1. ראה לעיל תרמ"ד הערה 1. להלן תרנ"ז הערה 7.
2. ויקרא ק"ח ע"א.
3. הה"ד כי תבואו וגו' ושבתה הארץ נייחא ודאי, ושבתה הארץ שבת לד', שבת לד' ממש. שם שמים נקרא על שבת הארץ.
4. תהילים קי"א ו'.
5. בזכות מה יוצאים ישראל מכלל ליסטים, גם אם ברשותו של הבורא לתת להם, מה הצדקה יש להם להיות עדיפים על פני אומות ולקחתה. והשוה שפ"א פ' בראשית תרל"א: ויש להבין מה התירוץ על כל הפרשיות מבראשית עד החודש הזה.
6. תנחומא בראשית א'. זוהר בראשית ק"ד. שורש התורה הוא רוחני ועולם המעשה אינו אלא גילוי האידאה שמעצם הגדרתה היא "למעלה".
7. את עובדת היות העולם הרוחני מקור ההוויות הגשמיות.
8. מייחסים ע"י הכרתם, וע"ע לעיל עמ' 117.
9. ויק"ר ל"ו ד'.
10. דב"ר ז, א'.
11. החלק הראשון של הפסוק כח מעשיו, המתייחס לראשית גילויי האלוקות בעולם, בא להדגיש את הקשר של הראשית לעם ישראל "הגיד לעמו".
12. יחוס הארץ למקורה הרוחני משמעו יחוס לבחינת הראשית, לבחינת השבת ובנקודה זו הרי נעוצה ראשיתם של ישראל. השוה שפ"א בראשית תרל"ב: שבת מחזיר כל הבריאה לשורשו שהוא רצונו ית'.

וז"ש בת"כ¹³ דיו לעבד להיות כרבו כשהיא שלי היא שלכם, שכל כוחן של בני' לזכות בהארץ כשמתעלה אל הקב"ה בכח התורה כנ"ל. וז"ש כריתות בריתו ית' עם האבות לתת ארץ כנען והקימותי את בריתי¹⁴. ביום ההוא כרת כו'¹⁵. וכרות עמו הברית כו'¹⁶. הכל כנ"ל¹⁷ שע"י הברית שיש לבנ"י דבקות בקב"ה ממילא כח מעשיו הגיד כו'. וז"ש¹⁸ השמים על הארץ פי' דכל שלמטה יש לו שורש שלמעלה וימי השמים הם השרשים מהימים שעל הארץ¹⁹. ושורש שבשמים²⁰ ניתן לבנ"י כנ"ל. נמצא שאינו גזל בדינו²¹ ולכן בעון שמיטה גלו²². ולכן הגלות לבנ"י יותר מכלל אומה. כי אין לנו חלק באמת בזה העולם רק אם עובדין אותו ית' כראוי ומעידין ומבררין מלכותו ית' בעולם ומחזירין הכל אליו ית' ממילא יש לנו הכל. וח"ו להיפוך אין לנו כלום בעוה"ז.

13. ויקרא פ' כ"ה פסוק כ"ג ובפרוש הח"ח.
14. בראשית י"ז י"ט. אמנם ברית זו לא נזכרת בה א"י. וראה תו"ש בראשית י"ז אות קמ"ב.
15. בראשית ט"ו י"ח.
16. נחמיה ט' ח'.
17. משמעות הבריתות היא התייחסות לנקודת הראשית ולמה שלפניה, "ולפני אחד מה אתה סופר".
18. דברים י"א כ"א.
19. הימים המתגלים בארץ, בהווה הגשמית, שרשם ותלותם במושג הימים המתייחס לשמים.
20. ראה עוד שפ"א עקב תרנ"ג. השוה ה"כתב והקבלה" דברים שם.
21. הראשית.
22. כי קבלוהו מכח הראשית.
22. אבות פ"ה מ"ט. שבת ל"ג ע"א. כי אם לא מחזירים לנקודת הראשית, מתערער יחסם לראשית, לאותה נקודה שמכוחה זכו בירושת הארץ.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תר"נ

בענין השמיטה ושבתה הארץ כי בני נבראו לתקן העולם והזמן דכתי' אנכי עשיתי ארץ ואדם עלי' בראתי ואין אדם אלא ישראל כמ"ש אדם אתם². וכמו שיש גאולה בנפש כמו כן כ' גאולה תתנו לארץ. וכמו שהיו בני מקודם מעורבין בכלל האומות ואח"כ נבחרו כדאיתא במד³ בורר וחוזר ובורר שע"ז כתי' הבדלתי אתכם מן העמים. וביציאת מצרים נגאלו בגשמיות וברוחניות. וכמו כן הי' א"י מקודם תחת השבעה אומות ויצא אח"כ להיות ארץ ישראל והיא גאולה בגשמיות ורוחניות⁵. וכמו כן בזמן שהזמנים מקודשין היו מעורבין ואח"כ נבררו שבתות ומועדים מכלל הזמנים וכ"ז נתברר ע"י גאולת בני. לכן המועדים זכר ליצ"מ כי ע"י יצ"מ יצאו הארתן מכח אל הפועל. כי כך הי' בריאת עוה"ז כמ"ש והארץ היתה תהו כו' יהי אור. ודבר זה נוהג בעולם שנה נפש שצריך להתברר ע"י אור תורה⁷. ובניי שיצאו ממצרים וניתן להם התורה יש בידם כח החירות ולהביא גאולה לכל המקומות והזמנים כמ"ש וקראתם דרור. וז"ש כי תבואו כו' ושבתה הארץ שבת לה'. להעלות הארץ אל הרוחניות והפנימיות. וז"ש⁸ וזכרות עמו הברית לתת כו' לתת. ב' נתינות למה. רק א' שהאבות ובני אחריהם נותנים הארץ להש"י. ונתינה שני' שהש"י נותן לנו הארץ. וזה הוא כריתות ברית שבני כל עבודתם בעולם להעיד על הבורא ית"ש ולהעלות הכל אלי' וכמ"ש

בקטע נדונה מעלת א"י במסגרת הערכים: עולם, שנה, נפש, וסגולתה לחיזוק מידת הבטחון במיוחד בשמיטה.

1. ישעיה מה, יב.
2. יחזקאל ד, לא. שמות רבה מ, א (השווה: יבמות סא, א).
3. פסיקתא רבתי טו, ב וראה "תורה-שלמה" ויקרא כ אות קמ. גאולה משמעה הבדלה. לישראל עתיד מבורר מתוך העירובייה הגלותית. ראה להלן תרנ"א הערה 16.
4. ויקרא כ, כד; אמנם דרשת חז"ל באה על הפסוק ואבדיל אתכם מן העמים שם, פסוק כו.
5. העברת א"י לרשות עם ישראל יש בה בחינה גשמית, ואילו הסגולות הפנימיות המתגלות בהיות ישראל בארצם היא בחינת גאולתה הרוחנית של הארץ.
6. כל עוד לא נתייחדו זמנים מתוך מחזור השנה הרי שהם היו בלולים בתוך לוח הימים, בלי זיהוי וברור.
7. הצו "יהי אור" כולל את ההארה מתוך הלילה, החושך, הערב-העירובייה. ראה שפ"א בראשית רס"א. השווה: "תורה שלמה", בראשית א, אות שסה; זהר א, מו.
8. נחמיה ט', ת. ראה לעיל תרמ"ח (קטע א); להלן תרנ"ט הערה 10. לעיל עמ' 110.
9. השווה לעיל תרמ"ה.

במכילתא יתרו¹⁰ והייתם לי סגולה כשם שהאשה מסגלת אחר בעלה כו' ע"ש. וכביכול הש"י ג"כ נאמר בו¹¹ ופניתי אליכם פונה אני מכל עסקי ועוסק בכם. ובכח זה הברית זכו בני לא"י כמ"ש במד' אמור¹² ע"מ ואתה את בריתי תשמור שכל זה ענין א'. ויש ברית בגוף להסיר הערלה להתדבק בפנימיות והיא גאולה בנפש. וכמו כן גאולה בארץ כמ"ש¹³. וא"י מסוגל לזה כמ"ש במד' עמד וימודד ארץ כו' ע"ש כמו שבחר הש"י בבני שהתורה מיוחד רק להם. כמו כן א"י מיוחד להיות נחלת ה'. וכת' וישבתם לבטח בארצכם ואמרו בת"כ בארצכם אתם יושבים לבטח וא"א יושבים לבטח חוץ מארצכם. הרמז¹⁵ כי ב"י היו אוכלין ושבעין ומ"מ היו דבקים בהש"י במדת הבטחון שזה עדות השמיטין ויובלות ואין כל הארצות מיוחדים לזה רק א"י וע"ז¹⁶ כת' שכן ארץ ורעה אמונה.

10. שמות יט, ה. ושם במכילתא ובגרסת הגר"א. הדימוי לסגולת ישראל נעלה מכל הדוגמות האנושיות האחרות, מכיון ש"תלמוד לומר כי לי כל הארץ". אולי לזה כיוון בהערה: ע"ש.
11. ויקרא כו, ט ושם ברש"י ע"פ תורת כהנים.
12. ויקרא רבה כח, ו.
13. התלות של גורל א"י בשמירת ברית מילה מוסבר בכך שבשני המקרים צריך לסלק קליפות גשמיות ולהגיע לבחינות פנימיות, ראה שפ"א לך-לך תרמ"ח.
14. ויקרא רבה יג, ב. מדברי המדרש עולה שויון בין הנפש = דור המדבר למקום = א"י, סיני, ירושלים. ואולי לזה רמז בהערה: ע"ש.
15. ענינה של ההבטחה בדבר הבטחון בארץ, אינה דוקא הבטחון הפיזי, שהרי ידועות תקופות שישראל זכו לבטחון גם בחו"ל. "וישבתם לבטח" משמעו ישיבה בא"י כהלכה, דהיינו תוך כדי שמירת שמיטה ויובל שהם לכאורה ממעטים מן הבטחון הכלכלי. אמנם זו מעלתה המיוחדת של הארץ שהיא מפרנסת את האמונה והבטחון. ע"ע לעיל עמ' 99.
16. תהילים לז, ב. ראה לעיל עמ' 100.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"א (א)

בענין שמיטין ויובלות. ושבתה הארץ שבת לה' וישבתם לבטח עליה.² כי בני נכנסו לא"י אחר שקבלו התורה בהר סיני והלכו כל מ' שנה במדבר בהנהגה שלמעלה מהטבע. ובכח זה נכנסו להרים כל הטבע אליו ית'.³ וזה עצמו הסמיכות שמיטין להר סיני לומר שבכח מצוה זו נתעלה כל הטבע והארציות להיות דבוק בשרשו כמו שהי' קודם החטא⁴ וכמו שיהי' לעתיד. וישבתם לבטח הוא להיות גם הישיבה בטבע דבוק בבטחון בשלימות והוא מעלה גדולה.⁵ וכת' בטחו בו בכל עת.⁶ כי יש כ"ח עיתים⁷ אשר כל הטבע מתנהג בהם כמ"ש בקהלת⁸ י"ד עתים לטובה וי"ד וכו'.⁹ אכן יש הנהגה שלמעלה מאלו וכולל כל ב' אלו. והרמז יש יד גדולה¹⁰ ויד חזקה¹¹. ויד רמה כולל ב' הידות האלו¹². וג' אלו הידות הם מ"ב¹³, שבשם מ"ב נברא העולם¹⁴ והם שנים¹⁵ שבתון [שבע] השמיטות. וז' שמיטות ויובל משלימים לחמישים שהיובל הוא שער הנ' שלמעלה מכל הטבע והוא עלמא דחירות לגמרי

1. ויקרא כ"ה ב'. ע"י השביתה שהיא התנהגות על טבעית, מתגלה יחסה העל-טבעי של הארץ כלפי שמיא.
2. ויקרא כ"ה י"ט. הבטחה זו באה לאחר פרוט מצוות השמיטה והיובל, ולכאורה מה ענינה, שהרי השמיטה מחנכת להתעלות מעל תנאי ההתיישובות בארץ. הקטע עוסק בסתירה, כביכול, שבין הישיבה הגשמית לבין השביתה העל-טבעית.
3. תקופת המדבר העל-טבעית היא שחנכה את ישראל ואיפשרה להם להתנהג בצורה על-טבעית גם בארץ.
4. השוה לעיל תרמ"ו.
5. להתייחס לחוקי הטבע מחד, ולדבוק בבטחון שיש בו יסודות על טבעיים מאידך.
6. תהילים ס"ב ט' וע"ע 161.
7. א"ע קהלת ג' א'. חובת הלבבות שער הבטחון פ"ג. שפ"א שלח תר"ן, בלק תרנ"ב.
8. ג' א-ח'.
9. לקוטי תורה במדבר י"ח ע"ג, השווה: "שפת-אמת" פ' בחוקותי תרמ"ז.
10. גדולה – חסד והיא היד המעניקה י"ד עיתים לטובה.
11. חזקה – דין והיא היד המייסרת ומענישה בי"ד עיתים לרעה.
12. ראה פער"ח שער הק"ש פ"ט, לקוטי תורה נשא כ"א ע"ב. "ערוך השולחן" או"ח ס' ד' סקט"ו. "באר משה" בשלח עמ' שס"ו.
13. סך ג' פעמים י"ד הוא מ"ב.
14. ראה תוס' חגיגה י"א ע"ב בד"ה אין דורשין, רא"ש יומא פ"ח ס' י"ט.
15. שנות העבודה, היצירה והעשייה.

כנ"ל¹⁶ ובנ"י מבטלין¹⁷ כל העיתים אל הנהגה העליונה¹⁸ ובאמת אין כל ב"א מוכנים לזה רק בנ"י. וז"ש¹⁹ בטחו בו כו' עם²⁰ שפכו לפניו לבבכם. והוא בכח התורה שנמסר להם שע"ז נאמר²¹ כח מעשיו הגיד²². וכמו כן א"י כל הנהגה שלה משורשת בשורש העליון²³. ולכן כת' וישבתם לבטח עלי'. ובת"כ פ' בחוקותי דורש בארצכם אתם יושבים לבטח ולא חו"ל ע"ש הרמז כנ"ל²⁴. וכמו שא"י מיוחדת לבחי' הנ"ל בעולם²⁵ כמו כן בנ"י מיוחדים בנפש וז"ש²⁶ בידך עתותי. שעתות כל בנ"י מדובקין בשורש בו ית"ש²⁷. ואיתא במד' כ"מ שנאמר וישב לשון צער ע"ש בכמה מקומות. וגם וישב יעקב דרשו²⁹ ביקש לישב בשלוה וקפץ עליו רוגזו של יוסף כו' שטן מקטרגו כו' והיינו שעדיין לא הי' ניתן א"י והי' עוד ת"י כנען³⁰. אבל כשנכנסו בנ"י ושבחה הארץ³¹ ונעשה התיקון להיות אפי' הנהגה שלמטה מיושבת³² ומדובקת באחדות השורש כי הקב"ה ברא הכל עולם שנה נפש³³. וא"כ יש נקודה ממוצעת שמחבר הגשמיות אל השורש

16. ראה עמ' 135, 452. הנתון בסוגריים מרובעות היא הערה של בעל שפ"א, כנראה בשולי הגליון.
17. מכפפים.
18. היא הנהגת יד רמה הכוללת את שתי הבחינות הקטביות: גדולה וחזקה, דין ורחמים.
19. תהילים ט"ב ט'.
20. "שב לדבר אל עם השם" א"ע שם.
21. תהילים קי"א ו'. וע"ע רש"י בראש התורה.
22. כ"ח מעשיו — י"ד עיתים של עשייה שנתגלתה בבריאת העולם. גלוי זה נגלה רק לישראל במ"ת, הגיד לעמו, ולכן הם יכולים לכוף לבטל את התנהגותם להנהגת התורה.
23. השוה: "אורות", א"י; "מרחבים" התנש"א עמ' 221 ולהלן: הרב אלישע וישליצקי, א"י, תכנים ויעדים. הרב י. אברמסקי: א"י נחלת עם ישראל.
24. ישיבת בטח משמעה איזון בין חוקי הטבע הארציים לבין הבטחון בעל-טבעי. איזון זה אפשרי רק בא"י מפני שרק בה ישנה התייחסות לעבודת האדמה מחד, ומאידך רק בה מתגלית ההנהגה שישודה בשורש עליון.
25. היא בחינת המקום. הנהגה כזו של ישיבה פעילה חד, ושביתה מאידך בבחינת הזמן, היא השמיטה.
26. תהילים ל"א ט"ז.
27. השוה רש"י תהילים שם: עתים העוברים עלי, על פיק הם ובגזרותיך.
28. סנהדרין ק"ו, וראה תו"ש ראש פ' וישב.
29. ב"ר פפ"ד וע"ע תר"ש בראשית לז אות ט'.
30. ולכן לא יכול היה יעקב לישב לבטח בא"י.
31. עצם קיום מצות השמיטה הוא עדות לתקון א"י.
32. ע"פ הלשון וישבתם לבטח וע"פ ההסבר דלעיל.
33. ראה להלן תרנ"ג קטע שני הערה 14, תרס"ד הערה 13.

הרוחני³⁴. וזו הנקודה בעולם היא בא"י. ובנפש בבנ"י. ובזמן הי' ע"י שמיטין ויובלות. וכולן תלוין זה בזה. וכפי תיקון הנפשות כך בזמן כמ"ש במד' ³⁵ יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים. לכן סמך הכתוב פרשת לא תונו לשמיטין ויובלות. שכפי אחדות שבנפשות בני ישראל. כך נתאחד הזמן על ידיהם. לכן אין יובל נוהג רק כשכל יושבי' עלי'. ובמ"א³⁶ כתבנו על המדרש מות וחיים ביד הלשון שכמו הלשון מחבר כל האדם כן בני ישראל מחברין כל הנפשות על ידי כח התורה שקיבלו בהר סיני ע"ש.

34. הממוצע הוא בין השורש הרוחני הטהור לבין הגילויים הגשמיים.

35. ב"ר נ"ח, השוואה בין הימים-הזמן לבין הנפשות-התמימים, ראה עוד לעיל עמ' 174.

36. ראה לעיל תרמ"א.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"א (ב)

בפסוק¹ והארץ ל"ת לצמיתות כו' גרים ותושבים אתם עמדי. שבנ"י צריכין להיות בעוה"ז גרים לידע כי עיקר שלהם למעלה². כדאיתא בחובת הלבבות³ מענין הגירות בעולם. ופ' עמדי⁴ כמו שקדושתו ית' למעלה מכל רק שלפעמים יורד למטה איזה הארה סתום וגליא⁵ כן צריכין להיות בנ"י בעוה"ז בעראי כמ"ש⁶ חסידים תורתן ומלאכתן עראי. ואפי' מי שצריך לעסוק בפרנסה ג' שעות ובתורה שעה א' אעפ"כ צריך להיות התורה קבע⁷. וכן ה' מצות השמיטה אע"פ שששה שנים היו עוסקין במלאכתן ושמיטה היו פנויים⁸ מ"מ ע"י שהיו סופרין אחר השמיטין והיובלות. ה' זה להראות שמלאכתן עראי וה' בטל כל המלאכות

1. ויקרא כ"ה כ"ג מקומו של הפסוק המסכם – שלכאורה ענינו בדיני יובל, ולפנינו הוא בא לאחר הבטחת ברכת השביעית – מצביע על יחסו הפנימי הן לערכי השמיטה והן לערכי היובל: גאולה ושחרור משעבוד לחומר. אף הפסוק הסמוך, פסוק כ"ה, הנדרש אף הוא ע"י בעל שפ"א, מיקומו בעייתי, והוא שנוי במחלוקת המפרשים, ראה להלן הערה 15 ובדברי המלבי"ם ובשפ"א פ' בהר תרנ"ט.
2. המרכיב הבסיסי של עם ישראל הוא המימד הרוחני, בחינת העולם הבא, הבא ועומד בערכו לאחר ערכי העוה"ז. ראה במלבי"ם בעקבות דרשת הספרא על ויקרא כ"ה כ"ג: האדם אינו תושב בזה העולם כי נשמתו היא ממעל. מצד החלק האלוקי שבו הוא גר פה כי שרשה ממקום גבוה.
3. שער עבודת אלוקים פ"ט. וכבר התברר אצלך גרותך וכו'. וראה עוד שם בראש פ"ב. והשוה "גבורות ד'" למהר"ל ספ"ט: השכל הוא גר בעולם הגשמי, וב"פחד-יצחק" חנוכה פ"א.
4. נתקשה בשאלת מהו "עמדי". ראה בספרי; בספורנו, וב"באר-משה" פ' בהר עמ' תקס"ב.
5. גם כשיורדת הארה הרי הסתום והגלוי, מקורה העליון וגילוייה הארציים, משמשים בערבוביה. ראה זהר ח"ג ע"ג ע"א. מו"נ בפתיחה, משל הברקים. להלן תרנ"ג קטע ראשון הערה 15.
6. ברכות ל"ה ע"ב: דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן ארעי. העביר משוואה בין דורות ראשונים וחסידים. השוה ברכות ל"ב ע"ב על חסידים הראשונים.
7. היחס בין העיסוק בפרנסה לבין העיסוק בתורה איננו בעיקרו כמותי אלא איכותי. השוה אבות פ"א מט"ו ושם בפ' הגר"א ובאדר"נ ספכ"ח.
8. ונמצא שכאילו מצות השמיטה מתבטלת ונעלמת מחמת הרבוי של הפעולות והעשייה בשנות העבודה.

אל השביתה⁹. וכן הוא בימי המעשה שצריכין להיות בטלין אל השבת¹⁰ ואז יכולין להרגיש הקדושה בכל הימים¹¹. ולא להיות נפרד מן השורש¹². וזה הרמז לא תמכר לצמיתות שלא יהי' מתנכר¹³ ורחוק לגמרי מן השורש שלמעלה¹⁴. וכמ"ש¹⁵ גאולה תתנו לארץ. וכבר כ' בכמה מקומות¹⁶ כמו שיש גאולה בנפש כן בזמן ובמקום. וכמו שיש מ"ט שערי טומאה שצריך האדם לצאת מהם כמו שגאלנו הקב"ה ממצרים¹⁷ כן צריכין בנ"י ליתן גאולה למקום ולזמן. וכתב¹⁸ תן חלק לשבעה וגם לשמונה. יתכן לרמוז לשבעה שמיטין וגם לשמונה הוא יובל שהוא למעלה משבע שבועות¹⁹ והוא עלמא דחרות²⁰ וג"ס²¹ גי' מ"ט שבימי

9. כל ערכי היצירה של שש שנות העבודה מתבטלים ומאבדים את ערכם ומשמעותם לעומת הערכים הרוחניים הגלומים בשמיטה, ואלה מוכרים בצורה חיצונית ע"י השביתה.
10. הערכים היחסיים של שבוע העבודה נמדדים ונערכים ביחס לערך המוחלט-השבת, בו שובתת העבודה.
11. השוה ביצה ט"ז ע"א: כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, וא"ע שפ"א שלח תרל"ג. ובסודר שפ"א חלק א עמ' תל"ב ובשפ"א ביצה ט"ז.
12. השורש הרוחני של האדם יסודו בשביתה החמרית ובפעילות הרוחנית. העיסוק ביצירות גשמיות גרידא מפריד את האדם משורשו-מהותו.
13. רמז לקשר הלשוני שבין מכר לנכר. דבר שנמכר הרי הוא מנוכר לבעליו הקודמים.
14. אסור שהארץ-הארציות תרחיק את המתעסק בה ממהותו הרוחנית.
15. ויקרא כ"ה כ"ד. וראה בדברי הרמב"ן (נגד רש"י) שהפסוק בא כסכום לפרטי הדינים שבאו לפניו. מרמיזת בעל שפ"א עולה שהיחס הנכון – מצד האדם – לעבודת האדמה, סוף משמעו גאולה אף לאדמה הדוממת.
16. ראה שפ"א ויקרא עמ' 54: הגאולה אינה באדם דוקא, וכל הנבראים צריכין גאולה. וע"ע שם עמ' 81, 108. פ' בהר תר"ן. לעיל עמ' 383. לפנינו הדגשת הגאולה מתוך מ"ט שערים. מ"ט שערים בזמן – שמיטה ויובל; מ"ט שערים במקום – גאולת א"י; מ"ט שערים בנפש – גאולת מצרים.
17. ראה שפ"א פסח 42. זהר חדש פ' יתרו. "אור החיים" שמות י"ג י"ח. "נועם אלימלך" פ' במדבר. "בית הלוי" פ' בא בשם האר"י. הגאולה ממצרים, היציאה ממ"ט שערי טומאה שבנפש, היתה ע"י פסיחה ודילוג מלעילא, אתערותא דלעילא. במקביל לה על ישראל מוטל התפקיד להביא גאולה למקום ולזמן באתערותא דלתתא.
18. קהלת י"א ב'. ראה להלן עמ' 573.
19. רמז על ההקבלה לארבעים ותשעה ימי ספירת העומר שהם שבעה שבועות שלאחריהם יום החמישים, יום מ"ת, ואין לך בן חורין, אלא מי שעוסק בתורה.
20. זוהר שמות קפ"ג ע"א. לעיל עמ' 382.
21. "לשבעה וג"ס לשמונה".

השמיטין²² יוצאין ממ"ט שערים ומתגלה שער הנ' שהוא אחדות בלי תערובות²³.
וכתיב²⁴ וגם הקימותי כו' לתת כו' היינו גאולת הארץ. מת"י²⁵ כנען לצאת ממ"ט
שערים. וגם אני שמעתי כו' נאקת כו' היא גאולת הנפשות²⁶ ממ"ט שערים.

22. כונתו הן למ"ט שנות השמיטה ביחס ליובל והן למ"ט הימים שבספירת-העומר ביחס למ"ט
ביום החמישים. השוה פרוש הגר"א למשלי ט"ז ד'.
23. אחדות של עוה"ז ועוה"ב, של עבודת אדמה וגרות בעולם, של ימי המעשה והשבת.
24. שמות ו' ד' ושם ברש"י ובמפרשיו: רא"ם, גו"א, שפתי-חכמים, "לבוש האורה". "אור החיים"
ובעל שפ"א רמז לפתרון הבטוי וג"ם-מ"ט.
25. מתחת יד, בפסוק כתוב: לתת להם את ארץ כנען. השוה לעיל תרל"ה הערה 8. ואולי רמז
לבטוי "ארץ מגוריהם", בחינת גרות, השוה: פ"צ שמות 25, "באר משה" פ' בהר עמ' תקס"ד.
שפ"א פ' וארא תרמ"ח.
26. שפ"א פ' וארא תרמ"ח. רש"י שמות ו' ה', ספורנו, א"ע. "אור החיים". איזכור וג"ם "לשבעה"
וגם "לשמונה", רומז לגאולה בזמן, ומכאן כפילות וג"ם ביחס לארץ וביחס לנפש.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ב

במד' תנחומא¹ נבהל להון איש רע עין כו' חסר יבואנו². העושה סחורה בפרות שביעית סופו מוכר מטלטלין כו' ביתו כו'. דאיתא במשנה³ ג"ד מתלמידיו של אאע"ה עין טובה כו' אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב להנחיל אוהבי יש כו'. וכבר כתבנו כמה פעמים⁴ כי זה ענין השמיטה כמו שרמז בזו"ח⁵ להנחיל אוהבי י"ש הוא יובל שמיטה. כי בוודאי מי שיש בו ג"ד הללו סימן שהוא אוהב ה' ומתוך אהבת הבורא ית"ש אינו מדובק בעוה"ז. ולכן אינו מקנא לחברו ואינו מתגאה ומתדשן בטובת עוה"ז. ולכן נוחל ב' עולמות⁷. כי באמת כפי הביטול שנמצא באדם אל הבורא ית' ממילא יש לו הכל⁸. וכפי הגיאות לשכוח בכח הבורא ית'⁹ ונבהל להון ומתפעל ביותר ע"י העשירות חסר יבואנו כמ"ש לא יחצו ימיהם¹⁰ דכ"י¹¹ מותר האדם מה"ב אין. כי הנה הקב"ה מקיים וזן כל הברואים מאדם ובהמה¹², ויתרון שכל האדם במה שמתבונן ומבין ומכיר טובת הבורא ית'. ואז כשבא לדעת זאת יש לו מותר¹³ אבל כשהכל מביאו לבעט

שמירת השביעית גורמת כביכול חסר, אולם למרות זאת, פרודכסלית, היא מקור היש, הברכה והריבוי.

1. בהר א'. וראה להלן תרס"ד.
2. משלי כ"ח כ"ב.
3. אבות פ"ה מ"ט, וראה שפ"א שם.
4. לעיל תרל"ו, תרמ"ה. לקוטי שפ"א בהר.
5. פ' בהר, כל "היש" כלול ב"ש = יובל, שמיטה. ראה עוד לעיל עמ' 104. להלן עמ' 572.
6. השוה: זרע אברהם אוהבי (ישעי' מ"א ח') רמב"ם ורע"ב בפרוש המשנה, אבות שם.
7. גם אם הוא אינו "מתדשן בטובת עוה"ז", הרי היא הנותנת שיש לו נחלה גם בעוה"ז. אי-תלותו ואי-שעבודו להנאות העוה"ז מאפשרים לו להנות מהעולם.
8. על דיאלקטיקה זו במשנת בעל שפ"א ראה לעיל תרמ"ח הערה 1. שפ"א פ' נח, תר"ן. לעיל עמ' 250.
9. הגאווה והבטחון העצמי המשכיחים מהאדם את עליונות הבורא.
10. תהילים נ"ה כ"ד "לא יגיעו חצי ימיהם הקצובים להם" (מצודות). אבות שם. וע"ע שפ"א תהילים שם.
11. קהלת ג' י"ט.
12. ומבחינה זו, של כח הקיום והתזונה המגיעים לכלל הברואים, אין יתרון לאדם על הבהמה.
13. במידה שיש לאדם יתרון, הוא נמדד לפי הכרתו ואבחנתו השכלית במקור הזן אותו ומקיימו.

מהבורא ואומר כחי ועוצם ידי כו'¹⁴ הבהמה טובה ממנו¹⁵. והקב"ה ברא יש מאין¹⁶ וכשהאדם מבין זאת ומבטל עצמו להבורא¹⁷ ע"ז כ' להנחיל אוהבי יש¹⁸.

14. דברים ח' י"ז.

15. אז יש לבהמה יתרון על האדם, כי היא לכלל בעיטה לא מגעת.

16. מתוך האין באה מציאות היש.

17. והופך את יישותו לבחינת "אין".

18. אהבה משמעה התבטלות לאובייקט הנאהב. בחינה זו של "אין", היא הגוררת את הוית "היש" המחודשת. נוסחת הבריאה היסודית "יש מאין" חוזרת על עצמה כל אימת שבאה מציאות של אין. בשמיטה וביוכל גנוזים יסודות ה"אין", בטול עבודת האדמה, בטול היצירה הכלכלית, בטול שאיפת ההתעשרות, ולכן מתוך "אין" זה יבוא "יש", וראה לעיל תרמ"ה.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ג (א)

בענין סמיכת שמיטין להר סיני¹. יובן ע"פ המשנה המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר². כי יש נסיון לעני מתוך דוחקו. ויש לעשיר נסיון שלא ירום לבבו בעשרו לשכוח את הש"י. והמקיים התורה מעוני זוכה שייקיימה בעושר ולא יבעט ע"י העשירות. וכמו כן ה' בכלל בני בדור המדבר ויענך וירעיבך³. והי' זה הכנה שיקיימו אח"כ התורה בא"י מתוך העושר⁴ והיא העצה⁵ שיעצה התורה בשמיטין ויובלות שלא לעשות עיקר בעבודת האדמה ולשבות בשמיטה לשמו ית'. וגם הצדקה לעניים א' לשבע שנים⁶ שע"ז יתקיים ברית הארץ בידם⁷ וע"ז מברכין אותו ית"ש ברעב זנתנו ובשבע כלכלתנו⁸ מה שמזמין לנו מזון בעת הרעב. ומה שנותן לנו דעת לקבל המזון כראוי⁹. זה ברכת א"י ארץ טובה ורחבה. כי הנה להמאכל נצרך כח הזן והמעכל והדוחה¹⁰. וזה ענין ג' הברכות¹¹. ואמרו חז"ל¹² משה רבנו תיקן ברכת הזן כשהוריד לנו המן שזה

תקופת הלמוד בסמוך להר-סיני יש בה בחינת קיום התורה מתוך עוני. [תנאים כלכליים מיוחדים. השווה ספורנו דברים ח' טז: למען ענתך – כדאגת מי שאין לו פת בסלו]. הערכים שהוטמעו באותה תקופה הם העומדים בתקופת העושר, היא תקופת ההתישבות בארץ. את מה שלא הושג בתקופת המדבר [הוא מה שגרם לבטול מתוך עוני = הגלות] אפשר לתקן בשמירת השמיטה שהיא תקופה זוטא של קיום מעוני.

1. ראה לעיל תרל"ח, להלן תרנ"ז.
2. אבות פ"ד מ"ט, וראה שם השפ"א.
3. דברים ח' ג'. השווה "אור החיים" שם, על הקשר של "ויענך" עם "ויאכילך". ובבעלי התוספות: שלא נתן לך מזון אלא דבר יום ביומו. בחינת העיני והעוני קדמה לשובע – ויאכילך. וע"ע האר"י, לקוטי תורה צ"ה ע"ב.
4. על תקופת המדבר כהכנה לא"י ראה שפ"א חוקת תרמ"א.
5. גם אחרי הכניסה לארץ, שהיא דוגמת "קיום מעושר", יש תקופות שההנהגה חוזרת להיות של עוני – השביטה בשמיטה.
6. יש במתן צדקה זו, של הפקרת פרות השדה, חסרון כיס שהוא בבחינת דרגת העוני.
7. והיא בחינת סופו לקיימה בעושר.
8. "ברכת השיר" – נשמת. ראה "בעץ יוסף" בסדור "אוצר התפילות": ע"ש ויענך וירעיבך ויאכילך את המן.
9. לא לבעוט מתוך עושר ושובע וזו כונת הביטוי "בשבע כלכלתנו".
10. השווה פ"א משמנות הפרקים לרמב"ם.
11. הזן, הארץ, ירושלים שהן עיקרה של ברכת המזון.
12. ברכות מח, ע"ב.

ה' הפקת המזון במדבר שהיו חסרים מכל¹³. וכשנכנסו לארץ ה' הברכה על הארץ שהוא נבחר מכל הארצות שיכולין לקבל המאכל כראוי לזון הנפש שלא לבעט מתוך השובע זהו בח' המעכל שיה' המזון לתועלת הנצרך. זה בשבע כלכלתנו¹⁴. אח"כ כשנבנה ירושלים ה' הברכה על בח' הדוחה כי ע"י בנין ביהמ"ק ה' ברור האוכל בלי פסולת¹⁵. לכן דרשו¹⁶ הטובה זו ירושלים שהי' ברור הטוב מתערובת טו"ר. נחזור לדברינו¹⁷ כי המן במדבר [בחינת] ויענך ה' הכנה שיוכלו לקבל העשירות כראוי אח"כ בכניסתן לא"י. לכן תלה הכ' שמיטין ויובלות [שהם] תיקון הארץ בהר סיני וכ"כ¹⁸ להיטיבך באחריתך. ובאמת אם ה' מקיימין בשלימות התורה מעוני¹⁹ לא ה' הגלות²⁰. אבל ה' לנו חטאים במדבר ג"כ. ולכן נתקיים אח"כ ג"כ בנו סיפא דמתניתין המבטל התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. כמ"ש²¹ תחת אשר לא עבדת את ה' כו' בשמחה כו' מרוב כל כנ"ל²².

13. ברכת הזן מקבילה לכח הזן שבתהליך האכילה.
14. הברכה המיוחדת לא"י למרות הרגשת השובע שבאה כתוצאה מעכול טוב, לא מתלוית לכך תחושת "ובעט". כלכלת השובע בא"י היא מאוזנת.
15. עצם בחירת ירושלים ומקום המקדש קובעים את יתרונם על פני המקומות שלא נבחרו. פעולת הבחירה מקבילה לפעולת הדחיה, שיש בה בחירת האחד, ודחית האחר.
16. ברכות מח, ע"ב: על הארץ הטובה – הטובה זו בונה ירושלים, והשוה מהר"ל "נתיבות עולם", נתיב העבודה פ"ח.
17. מתוך החריגה שעסקה במבנה הרעיוני של ברכת המזון.
18. דברים ח, טז: המאכילך מן במדבר וגו' למען ענתך ולמען נסתך להיטבך באחריתך. השוה ספורנו: למען ענתך – שתקיים מעוני, ולמען נסותך – אם תעשה רצונו בתנו פרנסתך שלא בצער. ובמלבי"ם: באחריתך, בעת שתהיה בטובה כשתכנס לארץ. אמנם ראה ב"העמק דבר".
19. בתקופת המדבר, ואז היתה פעולת החינוך מושלמת.
20. כי היה מתקיים בהם: סופה (בלי הפסק) לקיימה מעושר.
21. דברים כח, מז.
22. והיא בחינת המבטלה מעושר סופו לבטלה מעוני, והשוה שפ"א תבא תרמ"ג.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ג (ב)

עוד ענין בהר סיני¹ דכ² ושבתה הארץ שבת לה'. שכ' והארץ היתה תהו³ אח"כ ויהי אור וכן היה בסדר הדורות ב' אלפים תהו⁴ ואח"כ בכח קבלת התורה תיקנו בני הארץ⁵ שע"ז נברא האדם לעשות ישוב בעולם כמ"ש לא תהו בראה לשבת יצרה⁶ וכ"כ וכבשוה⁷ שהאדם נברא לכבוש הארץ לתקנה לצאת מתוהו ובוהו לבא לידי ישוב.

והנה א"י היא יסוד כל הארץ⁸ ובה נמצא התקון להעלות הארץ להתחבר לשמים⁹ ולא על חינם התאוה האבות לנחול את הארץ וכתוב לך אתן א"כ חבל נחלתכם¹⁰. רש"י פי' חבל יש בו ג' פתילים¹¹. וכת' בארץ¹² חבל נחלתכם. וכמו

1. הסבר נוסף (על האמור בראשית הקטע) לסמיכות שמיטה להר-סיני. אחדות ישראל הבסיסית יסודה במ"ת בהר-סיני ומכאן היחס לשמיטה, שאף לה כח מיוחד המשרה שכינה ונשמה יתרה בנחלת הארץ. התאחדות ישראל בא"י מביאה לתקון תהו העולם ע"י מ"ת. מעלתה של א"י מעניקה מימד רוחני לטריטוריה של כדור הארץ.
2. ויקרא כ"ה ב'.
3. בראשית א' ב'. דרש כעין גזרה שוה: הארץ, והארץ.
4. סנהדרין צ"ז ע"א וברש"י: דכשנשלמו אלפיים שנה עסק אברהם בתורה. והשוה שפ"א לך-לך תרמ"ח ולהלן תרנ"ז.
5. הקבלה בין דרגת "יהי אור" שבבריאת העולם ששמה קץ לדרגת התוהו, לבין דרגת האור של קבלת התורה ששמה קץ לדרגת התוהו בהיסטוריה. השוה: אברהם – עמודו של עולם – רמב"ם, ע"ז פ"א ה"א. זוהר בראשית פ"ו ע"א: מי העיר את אור המזרח.
6. ישע"מ"ה י"ח. העביר כעין גזירה שוה תהו-בהו. "תהו" הקוסמי שלפני בריאת-העולם, "תהו" חברתי שבתולדות העולם. כשם שחובה ליישב ולתקן את העולם מבחינה ממשית כן צריך לעשות זאת מהבחינות החברתיות והרוחניות.
7. בראשית א' כ"ח. המושג "כבוש" שיש לו צליל שלילי, מקבל כאן הוראה חיובית של מלחמה בתוהו וכבוש ציביליזציוני. השוה: רמב"ן וספורנו.
8. יומא ג"ד ע"ב: ושתייה היתה נקראת שממנה הושתת העולם.
9. השוה, מימרתו של האדמו"ר מקוצק: השמים וכו' והארץ נתן לבנ"א כדי שיעשו ממנה שמים.
10. דה"א ט"ז י"ח וע"ע "עולת ראייה" ח"א עמ' רי"ג.
11. דברים ל"ב ט'.
12. דה"א ט"ז י"ח. בבחינת ארץ-עולם נאמר חבל. בבחינת נפש – יעקב חבל נחלתו. בבחינת שנה – שבת ומועדים – הנחילנו, כמו שמבאר בסוף הקטע. אפשר שכונתו לרמוז על ג' הבחינות עש"ן שבכולם ע"י החבל מגיעים לשורש.

כן כתי'13 יעקב חבל נחלתו. כי יש התקשרות לשורש בבחינת עולם שנה נפש14 וכולם יש בהם פנימיות כמ"ש ז"ל15 קוב"ה ואורייתא סתים וגלי' וכמו כן בני' סתים וגלי' וכמו-כן א"י סתים וגלי'16 וכ"כ17 אל הארץ אשר אראך א"כ יש בו דבר סתר. כי בחכמה יסד ארץ18. וארץ-ישראל מקום מיוחד להתקשר בשורש עליון19. בני' מתאחדים בארץ כמ"ש20 אתה אחד ושםך א' ומי כעמך ישראל ובני' גוי אחד בארץ. כי פי' אחד הוא כשהחלק שלמטה דבוק בחלק שלמעלה כי החצי אינו נקרא אחד. וכשבני' נתישבו בארץ קבלו כח הנשמה שלמעלה. וכ"כ21 נותן נשמה לעם עליה. ולכן נזכר בפרשה זו ענין האחדות ולא תונו איש את עמיתו22. כי עיקר האחדות בא"י ואז השכינה שורה עליהם. ולכן אחז"ל23 הדר בא"י יש לו אלק' ולמדו ממה שאמר דע"ה24 גרשוני כו' מהסתפח בנחלת ד' ע"ש25. שבני' גוי א' בארץ. וכמו-כן בזמנים שבתות ויו"ט נק' נחלה כמ"ש ושבת קדשו הנחילנו26 ויש בו ג"כ נשמה יתרה. וכמו-כן בשמיטין ויובלות27.

13. דברים לב, ט'.

14. חלוקה שמקורה בספר יצירה פ"ד. ראה אש-דת ח"ח עמ' צ"ד ואילך, ע"ע "דעת" ב' עמ' 203-206, לעיל במבוא הערה 1.

15. זהר ח"ג ע"ג ע"א וראה שפ"א פ' בהר תר"ס, פ' וירא תרס"ג.

16. זוהי כנראה הוספתו של בעל שפ"א בעקבות הזהר.

17. בראשית י"ב א'. על הדגשת הארץ ראה "עיונים בספר בראשית" עמ' 84. וראה שפ"א דברים דף ק, קה: שע"י שעזב ארצו ומולדתו זכה לראות מה שא"י לראות בדרך הטבע. והשוה "שם-משמואל" ויקרא עמ' שני"ג. לעיל עמ' 37.

18. משלי ג' י"ט. החכמה שביסוד הארץ היא המורכבות של הגלוי והנסתר במבנה העולם. גילוי של סוד זה בא"י הובטח לאברהם.

19. על מעמדה המיוחד של א"י ע"ע שפ"א שלח תרס"א, בלק תרנ"א, מסעי תרמ"ט. לעיל תרנ"א (א) הערה 23.

20. בתפילת מנחה של שבת וע"ע דבה"א י"ז כ"א. להלן תרס"ד.

21. ישעי' מ"ב ה'.

22. ויקרא כ"ה י"ז. השמיטה מביאה לאחדות כשיד הכל שוה. מכאן הנמקה מקורית למערכת המצוות שבפרשה, השוה קדושין כ' ע"א, רש"י ויקרא כ"ו א'; להלן תרס"ד הערה 1.

23. כתובות ק"י ע"ב.

24. ש"א כ"ו י"ט.

25. הגרש מא"י מונע מדוד את ההתאחדות עם כלל האומה. מצב זה של פרוד בעם גורר אחריו סלוק שכינה ומכאן דומה כמי שאין לו וכו'. ע"ע "נפש הראיה" עמ' כ"ו. לשלושה באלול תרצ"ח עמ' מ"ח: הפרוד הוא יסוד הכפירה.

26. ע"ע שפ"א סר"פ בא. ראש פ' בלק. ויקרא עמ' 160. לעיל עמ' 182.

27. על נשמה יתרה לארץ בשמיטה ראה לעיל עמ' 97, שזה חידושו של בעל שפ"א. השוה: שפ"א

וכ"ז ניתן בהר סיני שנעשו בנ"י גוי א' ולכן כתיב²⁸ אנכי ה"א לשון יחיד כי כפי האחדות שיש ביניהם חל אלקותו ית' על בנ"י.

דברים תרמ"ב. בחוקותי תרמ"ז. על יחס נשמה לא"י דאה "חסד לאברהם" מעין שלישי, עין הארץ נהר יב (עמ' כח) שבשנה הראשונה לשהות בא"י מתחלפת הנשמה. שמות כ' ב', וראה תו"ש שם אות נ"ד מדברי המכילתא ונוסחת לקח-טוב. 28.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ג (ג)

בפסוק¹ לעולם בהם תעבודו ובאחיכם בני לא תרדה בו בפרך. כי אדם לעמל יולד² ולכן אין להניח עבד פנוי. והמנוחה היא טוב רק לבני³ שהם עבדי ד' כמ"ש כי לי בני⁴ עבדים⁵. וע"ז אמרו חז"ל⁶ אשרי שעמלו בתורה. והמקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו ע"מ ועול ד"א⁷. והנה אדה"ר קודם החטא הי' בגן עדן לעבדה ולשמרה במ"ע ומל"ת⁸ ואחר החטא כתי'⁹ וישלחהו כו' לעבוד את האדמה כו' פי' [המילה] את להיות העבודה בהשתתפות הגשמיות¹⁰ כענין שאמרו יפה ת"ת עם ד"א¹¹. וכ"ז אחר החטא¹² כמ"ש הטעם שיגיעת שניהם משכחת עון¹³ אבל קודם החטא הי' כולו תורה. וכמו כן¹⁴ בהר סיני היו מיוחדים בני להיות כמו קודם החטא כמ"ש¹⁵ אמרתי אלקים אתם. ואחר שחטאנו שוב¹⁶ ונצרך להיות התיקון בבחי' השתתפות ת"ת עם ד"א נתן לנו הקב"ה מצות

1. ויקרא כ"ה מ"ו. לפי פרשנות חז"ל הרי שההתייחסות בפרשה לעבודה ולעבדות, הן זו של ישראל והן זו של הנכרי, באה על דרך הגלגול הנסיבתי, בהתייחס לציווים על השמיטה ליחס זה יש גם משמעות פנימית וגם קשר לתלות שבין סיני לשמיטה. וע"ע גיטין ל"ח ע"ב. קדושין כ' ע"א, רש"י ויקרא כ"ו א'. להלן שנת תרס"ד.
2. איוב ה' ז', "מצודת דוד", וע"ע "דעת מקרא".
3. כיון שעבדי ד' אינם נחים ואינם פנויים מעבודת שמים לכן ראויה להם המנוחה מעבודת העוה"ז, כדי שיוכלו להתמסר לעבודה הרוחנית.
4. ויקרא כ"ה נ"ה.
5. ברכות י"ז ע"א. וע"ע סנהדרין צ"ט ע"ב, "נתיבות עולם" "נתיב התורה" פט"ו.
6. אבות פ"ג ו' וע"ע שפ"א על אבות.
7. זוהר ח"א כ"ז ע"א, להלן תרס"ג הערה 4-5.
8. בראשית ג' כ"ג.
9. "את" כמו עם. העבודה שהוטלה על המין האנושי היתה עם האדמה, עבודה עם מרכיבים גשמיים וכך פרש ב"אגרא דכלה".
10. אבות פ"ב ב' ושם בשפ"א.
11. שהרי לפני החטא היתה עבודתו בבחינות הרוחניות (לעיל הערה 7) ואין צריך לשתף עבודת ד"א עם יגיעת התורה.
12. אבות שם. לאחר החטא, העון, נתנה עבודת ד"א כדי לסייע בהשכחת העון.
13. הקבלה בין דרגתו של אדה"ר קודם החטא ולאחרי, לבין ישראל במ"ת ולאחר חטא העגל.
14. תהילים פ"ב ו'. ילק"ש שם. וע"ע להלן תרס"ד.
15. במעשה העגל, וירדנו מהמדרגה העליונה ועבודתנו מורכבת מיסודות רוחניים וגשמיים.

שמיטה ויובל¹⁶ שאז הוא בחי' תורה בלבד¹⁷ ולכך סמך שמיטה להר סיני. כי בהר סיני התחיל תיקון חטא אדה"ר¹⁸ והתורה כתי' בה תמימה משיבת נפש¹⁹. דהנה ג' בחי' היו בבריאת האדם, עפר מן האדמה²⁰ הוא הגשמיות. ויפח באפיו נשמת חיים²¹ הוא מדרגה גבוהה כמו שהיה קודם החטא. ויהי האדם לנפש חיה²² הוא הממוצע רוח ממלא²³ והוא רוח המחבר נפש לנשמה²⁴ וגדולה תורה שנותנת חיים בעוה"ז ובעוה"ב²⁵ לכן נאמר בה משיבת נפש²⁶. ונותנת דרך איך לתקן גם עבודת האדמה²⁷ והוא מצות שמיטין יובלות כנ"ל.

16. המשחררות אותנו מהתלות בעבודת האדמה, ומחזירות אותנו, למשך תקופה קצובה, לדרגת מעמד סיני.
17. בלי שתוף ד"א = עבודת האדמה.
18. השובה שבת קמו: ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתם.
19. תהילים י"ט ח'. וע"ע שמו"ר כ"ט ד': כיון שבאו לסיני ונגלה להם פרח נשמתם וכו' התורה בקשה עליהם רחמים וחזרה נשמתם שנא' תורת ד' משיבת נפש. במ"ת כאילו שבה דרגת הנפש למקומה הראשון. לקמן תרנ"ז.
20. בראשית ב' ז'.
21. שם.
22. שם. ראה להלן תרס"ד הערה 17 על הקושי במבנה הפסוק.
23. אונקלוס בראשית שם.
24. השובה רמ"א אר"ח ס' ו'.
25. אבות פ"ו ז'. שפ"א קדושים תרל"ו. שפ"א אבות שם.
26. משיבה את הנפש לעוה"ב. ראה עוד שפ"א תהילים י"ט.
27. לשחרר את האדם מתלותו במסגרות חמריות.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ה

במד' מו"ח ביד לשון מצא גחלת ונפח בה כו'. זו הגחלת היא בכל מקום² והוא ניצוצין מן התורה שנקראת אש³ כמ"ש בספרים כי גחלת גי' אמת. ואין אמת אלא תורה⁴ והכל נברא מהתורה ונמצא מזו הגחלת⁵ בכל מקום ובכל דבר. אך ביד איש ישראל להוציא מכח אל הפועל זה הניצוץ וע"ז כתי' ויפח באפיו כו' ויהי האדם לנפש חי' לרוח ממללא⁷. היינו שיש כח בפיו לעורר החיות בכל מקום⁸. וע"ז אמרו⁹ אם בחוקותי תלכו להיות עמלים בתורה. פי' ליגע עצמו למצוא דברי תורה בכל מקום. הרשימות¹¹ וחקיקות¹² מהתורה שנמצא בכ"מ¹³. כמ"ש במד' חוקים שבהם חקקתי את הירח כו'¹⁵. ולכן הזמנים נמסרו ביד בניי כמ"ש¹⁶ ישראל דקדשינהו לזמנים. וכן במנין שמיטין ויובלות כמ"ש

1. ויק"ר ל"ג א. בעל שפ"א חזר ועיין בדברים אלו של המדרש והעמיק את ענינם ביחס לשמיטה. ראה לעיל תרל"ב, תרל"ד, תרל"ח, תר"מ, תרמ"א. להלן תרס"א, תרס"ד. באמצעות מתנת הלשון-הדבור-השכל-העיון אפשר להפיק חיים באחרים. ע"י ההמנעות יבוא תהליך המיתה. מכאן הדימוי לגחלת ולמשמעות שליבויה מעניק לכל הנברא, כולל קדושת הזמן.
2. השוה לעיל תרל"ב: בודאי יש חיות הש"י בכל דבר שבעולם וכו' רק שמכוסה וקשורה בגחלת. וצריכין לחפש ולמצוא הארת התורה שיש בכ"ד.
3. השוה רמב"ן דברים ל"ג ב': אש דת.
4. ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח.
5. בצורה כוחנית. הגחלת עצמה היא צורה כוחנית של האש.
6. אונקלוס שם.
7. אונקלוס שם.
8. השוה להלן תרס"ד הערה 17.
9. תו"כ ראש פ' בחוקותי. רש"י שם.
10. משמעות העמל.
11. הרישומים, הרושם, העקבות.
12. מלשון חקיקה, חוק, בחוקותי. השוה: "מי השילוח" ראש פ' בחוקותי. "בית-יעקב" בחוקותי אות כ"ב.
13. ולכן דוקא ביחס לחוקותי – חקיקותי נדרש העמל; היגיעה לחפש אחר עקבות החקיקה.
14. ויק"ר ל"ה ד'.
15. במדרש נזכרת גם השמש, ואולי הזכיר רק את הירח ביחס לקדושת הזמן ע"פ הירח.
16. ברכות מ"ט ע"א.

וספרת לך¹⁷ ומקדשין ב"ד שנת השמיטה והיובל¹⁸. וכל זה הכח נמסר לבנ"י בקבלת התורה לכן נאמר בהר סיני¹⁹. ביד לשון²⁰ הוא רמז לבנ"י שנמסר להם לשון הקודש כדכ' ²¹ מקודם היה שפה א' לכולם. ובדור הפלגה נתבלבלו הלשונות ונמסר אח"כ לבנ"י בפרט בקבלת התורה²².

17. ויקרא כ"ה א'.
18. בתו"כ נדרש וספרת לך – בבית הדין, ושם בראב"ד ב"ד הגדול היו מונין בתחילת השנה וכו' כמו שמונין לספירת העומר.
19. קדוש הזמן, במיוחד המנין ליובלות, מתאפשר ע"י מדרגתם המיוחדת של ישראל, זו שזכו לה במ"ת, ומכאן הסמיכות של שמיטה לסיני.
20. החיים שישראל מסוגלים להפיח בכל עצמים (הגחלים) שבבריא, והמות (המניעה שתבוא בעקב אי-פעילותם) תלויים בלשון, "מור"ח ביד לשון". וכאן לשון כנוי לאומה הישראלית ע"ש לשון הקודש המיוחד להם.
21. בראשית י"א א'.
22. מ"ת שהיה בלה"ק הוא גושפנקא ליחס המיוחד שיש לישראל עם לה"ק. בלשון זאת, לשון התורה, הם מביאים חיות לכל היש כולל חוקי הזמן.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ז

"ושבתה הארץ" כו' דכתי' לא תהו בראה לשבת יצרה. עיקר בחי' השבת לשוב כ"ד [כל דבר] לשורשו כמ"ש² שבו איש תחתיו. וזה בכח התורה דכתיב³ משיבת נפש שמשביב הנפשות אל השורש. ולכן בכח בני' לעשות השבת בנפש ובארץ.⁴ לכן אחז"ל⁵ קודם מתן תורה נק' ב' אלפים תהו.⁶ וזה סמיכת שמיטה להר סיני⁷ כי בכח התורה⁸ נעשה השביתה בארץ.⁹ וכמו שנבחרו בני' ונתן לנו השבת שהוא עדות¹⁰ שיש לבני' דבקות בשורש העליון כמ"ש¹¹ ביני ובין בני' אות היא. כן השמיטה בארץ עדות שארץ-ישראל נבחרה להיות לה¹² דבקות

1. ויקרא כ"ה ב'. הדגשת שביתת הארץ יסודה בעקרון השיבה אל המקוריות העצמית. הפעילות שמשמעה התבטאות עשויה להחטיא את הזיקה למקור. "שב ואל תעשה עדיף". ראה במאמרו של הרב ש. סטרליץ שחזר ונדפס כנספח למהדורות האחרונות של "אורות התשובה", שם בפרק ג'. ע"ע לעיל עמ' 440 ואילך. כך גם פרש את הפסוק בישעי' (מ"ה י"ח) לשבת, לשיבה (ולא לשיבה והליכה שיש בהם פעילות) לשביתה, לשיבה. על אוקימתות אחרות ראה להלן תר"ס.
2. שמות ט"ז כ"ט. זהר בשלח ס"ד ע"ב. שפ"א בשלח תרל"ב. תרל"ג. שבת-שובה תר"מ.
3. תהילים י"ט ח' וראה "דעת מקרא". לתורה יש את הסגולה להשיב את הנפש (לא למקומה בגוף כדברי הפשטנים) אלא למקומה השרשי. שביתה, שיבה ותשובה מפעילויות והתבטאויות שאינן מקוריות.
4. שבת-שביתה וחזרה לדממה המקורית הרמוזה בבטוי "ושבתה הארץ". כיצא בכך בהוראה "שבו" בסיוע "משיבת-נפש".
5. סנהדרין צ"ז ע"א, וברש"י: תחת שלא נתנה עדיין תורה והיה העולם כתוהו. וראה לעיל תרנ"ג, קטע ב'.
6. כל עוד שלא קיימת האפשרות להשיב את הנפש לייעודה, למקורה, לשרשה (דבר הניתן להעשות רק בסיוע התורה) הרי העולם הוא בחינת "תוהו" שהוא מושג נגדי ל"שבת", לשיבה. לא תהו – לשבת.
7. שאלה שנדונה בפנים הרבה. ראה לעיל עמ' 49 ואילך.
8. המאפשרת את שיבת הנפש ושביתה.
9. יש משמעות אף לשביתה האדמה, לשיבתה אל עצמה, לדממת מקוריות עצמיותה.
10. פעולת השביתה והשביתון שביום השביעי – שבו איש וכו' היא עדות. ראה להלן תרס"א. "דעת" 2-3 עמ' 191-193. לעיל עמ' 54, 251, 263, 380. השבת – עדות על יחוד נפש השובתים ושרש-מהותם העליונה. השמיטה – עדות על יחוד המקום ושרשו – מהותו העליון.
11. שמות ל"א, י"ז.
12. מכיון שיש לה.

בשורש העליון¹³. והנה יובל¹⁴ הוא למעלה מבחי' הזמן¹⁵ כי בכל שנה יש פרט בפ"ע¹⁶. ואמר ז"ל אמר שעל שם זה נקרא שנה שיש בה שינוי משנה שלפני כו'¹⁷. כי השפע שבאה לתוך הזמן והטבע משתנית כפי הכנת התחתונים. ויובל הוא באחדות העליון הכולל כל הנ' שנים ולכן כתי'¹⁸ וקדשתם וכו' שנת החמישים שנה. דשנת החמישים הל"ל. ומה שנה¹⁹. רק שהיובל כולל כל החמישים שנה שהוא השורש שמתפשט²⁰ אח"כ לחמישים שנה. ולכן הוא בחי' חירות²¹. ואל זה החירות זכו בני' בכח התורה²² כמ"ש ז"ל²³ אין לך בן חורין אלא העוסק בתורה. ואחר פרשת שמיטין יובלות כתי'²⁴ וכי' ימוך כו' עבדי הם

13. היסוד המקורי, השרשי, ששם שלטת השביתה, השבתון. המנוחה האין-סופית.
14. כדי להשלים את משולש העדות: נפש, מקום, זמן, דן על היובל, שאף בו שובתת עבודת האדמה, כבחינת עדות על דבקות הזמן בשורש העליון. אמנם עצם דבקות זו, מגע זה, מעיד על צד על-זמני שביובל כשם שהעדות על נפש שובת-שביעי ועל מקום שמירת השביעית מוכיחה את יסודם הרוחני-שרשם העליון של ערכים אלו.
15. ועבדו "לעולם", שמות כ"א ו' ושם בא"ע וברמב"ן, וע"ע תר"ש.
16. בטוי פרטי השונה ממאורעות של שנים אחרות.
17. ראה עוד בהקדמת י. אבן-שמואל למו"נ כרך ג' עמ' פ' הערה 220. "פחד יצחק" פסח מהדורת תשד"מ עמ' ש"ב. "פחד-יצחק" יום הכפורים עמ' קפ"ו. לפי תפיסתו של בעל שפ"א הרי השינויים הגורמים לחטיבת הזמן להקרא בשם שנה, מתחוללים לא כתוצאה מתכנית עליונה, שהרי כלפי מעלה אין שינוי. אמנם זרימת השפע העליון היא קבועה, אלא שגילוייה בעולמות התחתונים משתנים בהתאם לכלים שלתוכם ניצוק השפע. כך בחיי הטבע וכך בחיי החברה. התאמתם והכשרתם של כלים אלה תלויה במעשי התחתונים. סגירת מעגל השנה על חוקי הטבע השולטים בעונות השונות, מאפשר לבני-אדם לפתוח מעגל חדש, שונה מקודמיו, באמצעות שינוי מוסרי, הבונה כלי קיבול שונים מקודמיהם.
18. ויקרא כ"ה י'.
19. ראה תו"כ ובפ' הראב"ד והמלב"ם ו"בכתב וקבלה".
20. מתפרט.
21. בלי הפרוט, רעיון היובל הוא בלי הגבלות ובלי מיצרי הזמן.
22. על היחס בין היובל-שנת החמישים לבין התורה ביום החמישים, בין שופר של יובל לשופר של מ"ת ראה לעיל תר"מ, תרמ"ג ולהלן תרנ"ח.
23. אבות פ"ו ב'.
24. ויקרא כ"ה ל"ט. על סמיכות הפרשיות ראה קידושין כ' ע"א, להלן תרס"ד. מהדברים עולה באור חדש לסמיכות: השמיטה והיובל הם עדות לבחינת הבנים, בטולם משמעו העלמת בחינת הבן, ונשאר רק בחינת העבדים שזכו בה ביציאת מצרים.

כו²⁵. והרמז²⁶ כי בני"ה הם בחי' בנים ועבדים כמ"ש בזוה"ק²⁷. ובחי' עבדים זכו ביצי"מ²⁸. והיא מתנה לעולם כמ"ש לי בני²⁹ כ"מ שכ' לי הוא לעולם³⁰. אבל בכח התורה זכו לבחי' בנים³¹ ולכן סמך שמיטה ויובל להר סיני בחי' בנים. ואחר שבטלנו שמיטין ויובלות ונמכרנו³². אעפ"כ יש לנו בחי' עבדים בכח יציאת מצרים. וז"ש על מה אבדה הארץ כו' על עזבם את תורתי בחי' בנים כנ"ל³³.

25. ויקרא כ"ה נ"ה.
26. ענינו של תואר העבדות המודגש לאחר פרשת השמיטה והיובל שענינם בערכי החרות.
27. ח"ג כ"ט. וע"ע לעיל תרמ"א, תרמ"ג, תרמ"ה, תרמ"ט, תר"ן לעיל עמ' 160, 286, 363.
28. השוה מגילה י"ד ע"א: עבדי ד' ולא עבדי פרעה, ולהלן תרס"א.
29. עבדים, ויקרא שם.
30. ויק"ר פ"ב ב'.
31. "זוכין בשבועות לקבל התורה בחי' בנים לחפשא בגינזין דמלכא", לעיל תרמ"א. להלן, תר"ס.
32. ע"פ הלשון בקידושין כ' ע"א.
33. ירמי' ט' י"א-י"ב, הקיש בין אבדן הארץ (בגלל בטול השמיטה) ובין בטול התורה ששניהם בחי' בנים. ומיושבת הסתירה בין בטול השמיטה כסיבת החורבן (ויקרא כ"ו ל"ג-מ"ג. דה"ב ל"ו כ"א. אבות פ"ה ט') לבין עזיבת התורה כסיבת החורבן.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ח

ושבתה הארץ שבת לה' כמ"ש בשבת בראשית² וכמו שבת סהדותא איקרי³ שהוא עדות לבני' על שברא עולמו בששה ונח בשביעי⁴. כן שמיטה עדות⁵ ואיתא במד' ברכו ה' מלאכיו ג"כ עושי דברו בשומרי שביעית הכ' מדבר דכ' וזה דבר השמיטה. פי' שע"י בני' מתגלה מלכות שמים והנהגה עליונה כי דבר הוא הנהגה כמו ידבר עמים⁷. והנה כתי'⁸ כתפוח בעצי היער דרשו חז"ל⁹ מה תפוח אין לו צל לכן ברחו כולם מלקבל התורה כו'¹⁰. פי' שאין הנהגה עליונה נגלה בעולם¹¹ שהכל מתלבש תוך הטבע. רק לבני' שנשתוקקו להתגלות כבוד מלכותו בעולם¹² זכו להוציא מכח אל הפועל זאת. לכן נקראו עושי דברו¹³ ולכן הקדימו בני' נעשה לנשמע¹⁴ והבינו זאת כי צריכין לתקן במעשה שיוכל להתגלות מלכותו ית"ש בעולם. ובשבת¹⁵ ע"י שמבטלין בני' כל המלאכות

המשותף לשבת ולשמיטה היא העדות הגלומה בהם על עולם מתוקן שעתיד להתגלות. הדרך לגילוי זה עוברת בסיני ונתונה במעגלי שבע כפול שבע המתקרבת עד לדרגת החמישים.

1. ויקרא כ"ה ב'.
2. תו"כ, רש"י, לעיל עמ' 63.
3. זהר שמות צ' ע"א, וע"ע לעיל עמ' 55.
4. ראה מ"ב רס"ח סקי"ט ו"בבאור הלכה".
5. על עדות הארץ בשמיטה כתב אברבנאל ב"נחלת אבות" פ"ה מ"א: הארץ הנבחרת תעיד עליה בשמיטתה, וראה ב"כלי יקר" ראש פ' בהר. לעיל עמ' 71.
6. ויק"ר א' א'.
7. ראה לעיל תר"מ הערה 16. תרמ"א הערה 22.
8. שה"ש ב' ג'.
9. שהש"ר ב' והובא ברש"י שה"ש.
10. השוה ע"ז ג' ע"ב.
11. השוה בפרוש "יפה קול" על שהש"ר: צלו קטן ולא נראה לעין, כן שכר התורה סתור הוא מעין. ובודאי הוקשה להם ב"צילו חמדתי" ומשמע שיש לו צל, ראה מהרז"ו. תשובת בעל שפ"א: ישבתי עתה וחמדתי את הצל שעתיד להתגלות, וראה ב"עץ יוסף".
12. לבני' נתגלתה ההנהגה העליונה, הנסתרת, נתגלה "צל העתיד" והם זכו להוציא גילוי זה מהכח אל הפועל.
13. ע"ש מעלת העשייה, שבעזרתה הוציאו אל הפועל בהווה את מה שיתגלה בעתיד.
14. פרוש מקורי למושגי הנשמע והנעשה. הנשמע הוא מה שיתגלה בעתיד ורק אז אפשר יהי' לעשות בהתאם לגילויים אלה. מעלתם של ישראל שהקדימו את המעשה (שיזרז את גילוי העתיד) מבלי שהם רואים בהווה את הנשמע. השווה מה שכתב לעיל שנת תרמ"ה.
15. גם בשבת קיימת דיאלקטיקה זו: היא בטוי של מלכות שמים, של הנהגה שלמעלה מהטבע,

ומצפין להנהגה עליונה זוכין לפריסת סוכת שלום¹⁶. ועל ידיהם מתגלה הקדושה בש"ק ומקבל העולם הנהגה עליונה שלמעלה מן הטבע. לכן כתיב¹⁷ אתם עדי ואני א-ל. כמ"ש כמה פעמים¹⁸ כי עדות זו אינו בפה בלבד אלא זה עדות אמת כשנתגלה הנהגה שלמעלה מהטבע על ידיהם. ולכן אמרו חז"ל¹⁹ האומר ויכולו בשבת נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית לפי שע"י עדות זה נתחדש קדושה והנהגה עליונה במעשה בראשית²⁰. וכמו כן בשמיטה הרי נשתנה ממש הטבע שבכל שנה ששית עשת התבואה לשלש שנים²¹. וכמו כן נתגלה קדושה בכל שמיטה²² ולא זאת רק פי' בכל ז' שנים השמיטה נגלה קדושה ע"י השמיטין²³. והנה בקבלת התורה שהי' עיקר הקדמת נעשה לשמע²⁴ וזכו לאנכי ה"א שהוא הנהגת מלכותו ית"ש. וע"ז מסיים הפסוק²⁵ הביאני אל בית היין דרשו²⁶ למרתף גדול של יין זה סיני ונתן לי התורה נתפרש במ"ט פנים מנין ודגל"ו כו' שנתעלו²⁷ במ"ט שערי בינה. וכמו כן בשבע שמיטות כתיב²⁸ והיו לך ימי כו' תשע וארבעים שנה שהם מ"ט דרגין שנתעלו בכל שנה ושנה עד וקדשתם כו'

- שאמנם עדיין לא נתגלתה, ואילו חובת שמירת שבת קיימת כאילו כבר בא יום שכולו שבת. מאידך עשיית השבת ושמירתה מזרזים את בוא ה"נשמע" של שבת העולמים.
16. תפס את הבטוי מברכת הגאולה בערבית, מתוך זיקה לצל העתיד שיפרש ויגן על מאמיני ההווה.
17. ישעי' מ"ג י"ב.
18. שפ"א במדבר 144, לעיל עמ' 54, 263.
19. שבת קי"ט ע"ב.
20. יישומה של השבת בעולמנו (ע"י עדות של אמירת "ויכולו" וקדוש היום) מעתיק להווה את הנהגת העתיד ונמצא שיש בכך שותפות לגילוי שלא היה קיים עד עתה.
21. והרי זה בבחינת חידוש בכללי הטבע, בחוקי מעשי בראשית.
22. לא רק בערב שמיטה, בשנה הששית, מתגלית הנהגה עליונה אלא אף בשביתת השנה השביעית. מנוחת השביתה היא הנהגה עליונה.
23. ראה לעיל תרמ"ד הערה 14 על המנין המאחד.
24. מעלת "נעשה ונשמע" החוזרת בכמה אופנים כגון בתהילים ק"ג, עיקר ענינה נאמר ביחס למ"ת, וראה בשבת פ"ח שאף הבטוי "כתפוח בעצי היער" נדרש בכון זה.
25. בש"ש ב' ג' נאמר: כתפוח בעצי היער כן דודי בין חבנים, בצילו חמדתי וכו' וההמשך בפסוק ד': הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה.
26. שהש"ר וראה תר"ת שה"ש ב' אות מ"ח, וב"פחד יצחק" פורים עמ' צ"ח.
27. לקראת מ"ת ולכן יכלו להבין את מ"ט הפנים שבתורה. וע"ע לעיל עמ' 252.
28. ויקרא כ"ה ח'.

שנת החמישים כי שער הנ' א"י להשיג²⁹ לכן כתי' רק והיו לך כו' תשע וארבעים.
לכן סמך הכ' מצות שמיטין ויובלות להר סיני³⁰.

29. ע"ע עמ' 452. לקוטי תורה במדבר עמ' 20.

30. כי בשניהם אפשר להשיג את מ"ט השערים (השמיטה והיובל נתונים במעגל של מ"ט, ובסיני נתגלו לאחר מ"ט יום, מ"ט פני התורה) ולהתקרב עד לשער החמישים.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרנ"ט

בפסוק¹ כי גרים ותושבים אתם עמדי. פי' גרים בעוה"ז ותושבים בעוה"ב.² כי הנה א"י דכ' בי' כי לי הארץ³ ואיתא במד' כ"מ שנאמר לי הוא לעולם ולעולמי עולמים⁵. וכן במשנה אמרו⁶ כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב שנאמר⁷ לעולם יירשו ארץ. הרי כי הארץ היא ג"כ עוה"ב⁸. ולכן כתי'⁹ וכוונת עמו הברית לתת כו' לתת לזרעו. ב"פ לתת בעוה"ז ובעוה"ב¹⁰ והם ב' בריתות דאיתא¹¹ כרת לו ברית בין עשר אצבעות רגליו זו המילה ובין אצבעות ידיו ברית הלשון. ברית הלשון הוא בחלק שלמעלה שהוא מהג' דברים שאדם דומה למלאך מדבר בלשון הקודש כמלאכי השרת ע"ש בחגיגה¹². אבל חיבה יתרה חיבב הקב"ה את אברהם

בסוף הפרשה המצווה על השמיטה והיובל ועל המסקנות הכלכליות-מסחריות-חברתיות המתבקשות מכך, בא בטוי, לכאורה צדדי, אלא שהוא משמש נקודת מוצא לעיון בענינה של השמיטה. הבטוי הכפול: גרים ותושבים, מקביל לעוה"ז ולעוה"ב, לגוף ולרוח, למלאכי ולבהמי, לברית הלשון ולברית המעור, למילה ולתורה, לברית הכפולה על הארץ בעולם העליון ובעולם התחתון, לצדיקים ולבעלי תשובה, לשמיטה הממשית-הארצית וליובל הרוחני-השמימי.

בעזרתה של מערכת מורכבת זו מוסברים דברי הזוהר על השכר, המובטח לאוהבים בזה ובבא, בדמות השמיטה והיובל.

1. ויקרא כ"ה כ"ג וראה לעיל תרנ"א.
2. ראה תו"כ כאן ובפרוש ח"ח: אם תלכו בדרכי תהיו תושבים ואם לאו ח"ו תהיו רק גרים, והשוה רש"י בראשית כ"ג ד' בעקבות ב"ר נ"ח ו'. תו"ש ויקרא כ"ה אות קמ"ד, בראשית מ"ז אות כ'. אמנם הפרוש "תושבים בעוה"ב" הוא מסקנתו-דרשתו של בעל שפ"א.
3. ויקרא כ"ה כ"ג.
4. ויק"ר פ"ב ב'. ראה תו"ש ויקרא אות קל"ט.
5. ומכיון שהשייכות היא נצחית – לעולמי עולמים – על-כרחך שהמדובר במושג רוחני.
6. סנהדרין פ"א.
7. ישע' ס' כ"א.
8. ע"ע מהרש"א סנהדרין שם, תו"ט, מהר"ל בראש "דרך החיים" ובפרוש אגדות הש"ס. ובאבן-עזרא בראשית ל"ג י"ט: מי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא.
9. נחמיה ט' ח'.
10. ראה "מצודת דוד" נחמיה שם, והשוה שפ"א קדושים תרנ"א, בהר תרמ"ח, תר"נ, תר"ס, שלח תרס"א, בלק תרנ"א, מסעי תרמ"ט.
11. סוף ס' יצירה.
12. ט"ז ע"א.

וכרת לו ברית המעור¹³ בחלק שדומין לבהמה¹⁴ גם בזה נשתתף עמנו הקב"ה וחתם בנו שמו¹⁵. וכ"כ במדרש¹⁶ תחתונים שיש בהם יצה"ר צריכין לב' אמירות. אמירה היא התקשרות וברית כמו ד' האמירן¹⁷. ובהם ב' הבריתות. וז"ש במשנה¹⁸ תלמידי א"א ע"ה אוכלין בעוה"ז ונוחלין לעוה"ב דכתיב להנחיל אוהבי יש¹⁹ ובזוהר²⁰ איתא י"ש הוא יובל ושמיטה והם ב' בחינות הנ"ל²¹. וזה גרים ותושבים²². גר בחי' צדיק²³ וסימנך [בבטוי] גר צדק שבכח המילה²⁴ זוכין לא"י שלמטה וזה בחי' שמיטה. גם צדיק גי' גר ע"ה²⁵ תושבים בחי' יובל. עולם הבא²⁶. בחי' תשובה²⁷. וע"י התורה זוכין לעוה"ב כדאיתא במשנה²⁸ קנה לו ד"ת קנה לו חיי עוה"ב והוא ברית הלשון²⁹.

13. ראה חבקוק ב' ט"ז.
14. חגיגה שם, באדם עצמו נמצאות שתי הבחינות: עוה"ז ועוה"ב המקבילות לבחינה המלאכית ולבחינה הבהמית.
15. ע"ע שפ"א פנחס תרנ"ב.
16. ויק"ר כ"ו ה'. שפ"א אמור תרל"ב, תרמ"ב, תרמ"ה.
17. דברים כ"ו י"ח, ספורנו.
18. אבות פ"ה מ"ג.
19. משלי ח' כ"א, וראה בתרגום הארמי ובהערה ב"דעת מקרא".
20. זוהר חדש ראש פ' בהר, וע"ע לעיל עמ' 104. שפ"א תרמ"ה. להלן עי' 572.
21. ההרכבה של העוה"ז והעוה"ב, של הבחינה המלאכית והבהמית היא המביאה את נחלת הי"ש – יובל, שמיטה.
22. קביעה שהיא כעין הנמקה ליובל ולשמיטה. ראה תו"כ, ב"משך-חכמה" ובספורנו.
23. שהרי לא היה כמעט מחוייב במצוות לפני התגירות.
24. שעל-ידה נכנס הגר לברית, והיא בחלק הארצי-הגופני.
25. עם הכולל, הוספת מספר אחד כנגד המילה עצמה. צדיק = 204. גר = 203+1.
26. השוה: ועבדו לעולם, קידושין כ"א ע"ב – עולמו של יובל. לעיל עמ' 135; 452. ראה "בית יעקב" פ' בהר אות כד.
27. זו שבאה לאחר הפעילות.
28. אבות פ"ב מ"ח.
29. שהיא בחלק הרוחני-מלאכי, וע"ע לעיל עמ' 448 הערה 5.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תר"ס

כי תבואו א"ה אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ כו' דכ² לא תהו בראה לשבת יצרה וכת³ והארץ היתה כו' ובמד⁴ שהארץ מתרעמת עליונים ניזונין מטמיון ותחתונים אם אינם יגעים אין אוכלין. ובנ"י בכח התורה עושין ישוב א"י כדכ' בראשית ברא בשביל התורה שנק' ראשית⁵ ובשביל ישראל שנק' ראשית ה' בריאה הראשונה⁶ אח"כ כת⁷ והארץ היתה תהו. ולכן סמך שמיטה ויובל להר סיני⁷ שבכח התורה שקיבלו בהר סיני ושבתה הארץ⁸. ויש רמז במסורה⁹ ריש פסוק והארץ היתה תהו. והארץ לא תמכר כו'. וענין גרים ותושבים אתם¹⁰ הוא שבנ"י זוכין לא"י מצד עצמם. ומצד האבות ירושה היא להם מאבותיהם כדכתיב¹¹ וכרות עמו הברית לתת כו' לתת לזרעו¹² שנתן

1. ויקרא כ"ה ב'. שני המרכיבים של הפסוק נראים כסותרים זא"ז. ביאת הארץ משמעה על מנת ליישב ואילו בפסוק מודגשת השביעית. הקטע פותח בהסברת שתי הבחינות: עבודת-האדמה הקשורה בביגעה ועמל, ושביעית החקלאות ופרנסה מהבטחת שמים. ראה לעיל תרנ"ז.
2. ישעי' מ"ה י"ח.
3. בראשית א' ב'. לשון העבר "היתה" משמעו שכונת התורה שהארץ לא תעמוד בשממונה, שלא תהיה תהו, כמשמעות הפסוק בישעי' לא תהו בראה.
4. ב"ר ב' ב'. טמיון – אוצר. דברי המדרש מסבירים את הבטוי "תהו ובהו", כהיות הארץ התחתונה על גורלה המחייב את העמל. בהקדמת הפסוק בראשית וכו' על מדרשו, בשביל ישראל העוסקים בתורה, ראה בעל שפ"א הסבר להמשך "והארץ היתה תהו". התהיה היא על היגיעה הרמוזה בפסוק הראשון.
5. ב"ר א' ד'.
6. ויק"ר ל"ו ד', וע"ע תר"ש בראשית א' אות נ'.
7. ראה לעיל תרנ"ז הערה 7. אמנם למרות המכנה המשותף בין השתיים: שמיטה ויובל, יש ביניהם אבחנות של בחינות שונות כפי שמאובחנים ומתענפים הדברים להלן.
8. כשם שהתורה מחייבת את העמל והיגיעה של התחתונים מאז ימי הבראשית, כך היא מחייבת את השביעית ומבטיחה את התזונה בשביעית מטמיון, כבחינת העליונים. ראה להלן.
9. במסורה הקטנה והגדולה, שתי הפעמים הראשונות שהמילה "והארץ", מופיעה בראש פסוק, בראשית א' ב', ויקרא כ"ה כ"ג. הבחינה האחת היא על תהית הארץ בדבר יגיעת התחתונים והבחינה השניה על כפיפותה של הארץ לאדוניה המצווה על שביעית.
10. המשכו של הפסוק "והארץ לא תמכר", ובפרוש הח"ח לתו"כ: אם תלכו בדרכי תהיו תושבים ואם לאו ח"ו תהיו רק כגרים. אף הכפילות הזאת מוסברת כדלהלן.
11. נחמיה ט' ח'.
12. התקשה בכפילות "לתת" ראה לעיל תרנ"ט הערה 10.

לאבות שורש א"י שלמעלה¹³ ונתן לזרעו א"י שלמטה¹⁴. וב' אלו המתנות נתחדשו תמיד. בשמיטה נתחדש המתנה שלמטה דכתי' אשר אני נותן לכם ושביתה¹⁵ וביובל נתחדש המתנה שלמעלה ושביתם איש אל אחוזתו¹⁶. ועל ב' לו כתי'¹⁷ תביאמו ותטעמו וכ"כ מכוון לשבתך פעלת כו' מקדש א' כוננו דרשו חז"ל¹⁸ ביהמ"ק שלמטה מכוון לבהמ"ק שלמעלה. כמו כן א"י שלמטה מכוון לא"י שלמעלה¹⁹. כדאיתא בזה"ק²⁰ שמא קדישא ואורייתא וישראל סתים וגליא כמו כן א"י סתים וגלי'. והאבות זכו לא"י עליונה ובזכותם ניתן לזרעם א"י שלמטה. גרים²¹ כשזוכין לבחי' שמיטה שהיא התיקון שלמטה כדאיתא במד' ²² גבורי כח בשומרי שביעית הכתוב מדבר רואה שדהו בייר ושותק ועי"ז²³ יוצאין מהנהגה הטבעית וזוכין לשמיטה²⁴ כמ"ש והיתה שבת הארץ לכם לאכלה כעין העליונים שניזונים מטמיון של מלך. ועליהם כתי'²⁵ ברכו ה' מלאכיו ולא כל מלאכיו כדאית' במד' ²⁶ שאע"פ שהם בעולם הטבעי וזורעין ואוספין מ"מ כשבא שמיטה ושובתין נתלבשו בבחי' מלאכיו²⁷. וזה העצה של התורה שע"י השמיטה יתמשכו

13. וע"פ שורש זה, בחינת התושבים, אינם צריכים לעמל, וניזונים מטמיון.
14. וע"פ בחינה זו, גרים, עליהם להתייגע.
15. דרש כעין סמוכין, כל אימת שתהא המתנה לשון הווה – נותן, תבוא עמו שבייתה. השווה: לעיל עמ' 108.
16. ויקרא כ"ה ג'. וע"ע רמב"ן שם י', שמקורו בזהר ח"ג ק"ח ע"ב. "פחד יצחק" אגרות ומכתבים עמ' כ"ז. לעיל עמ' 449.
17. שמות ט"ו י"ז. על הכפילות ראה תו"ש שמות ט"ו, אותיות: קצ"ח-קצ"ט, "גבורות ד" פמ"ז. בחינת "תביאמו" היא כנגד א"י שלמטה, כנגד השמיטה, "אשר אני נותן". בחינת "תטעמו", השרשית, כנטיעה, כנגד היובל שיסודו בשיבה לאחוזת העליונה, המקורית.
18. תנחומא ויקהל ז'. וראה תו"ש שמות ט"ו, אותיות ר"ב-ר"ג על ההרחבה מכסא להיכל, למקדש ולירושלים. "גור אריה" שמות ט"ו י"ז.
19. הרחבתו של בעל שפ"א בעקבות חז"ל. לכל בחינה רוחנית גלויה הנראית בעולמנו יש שורש עליון סתום ונעלם. ראה של"ה פ' לך-לך, פ' ברכה.
20. ח"ג ע"ג ע"א. ע"ע שפ"א וירא תרס"ג. לעיל תרנ"ג הערה 15.
21. מעתה פונה ההסבר לבחינת הגרים שמכוחה זוכים ישראל לא"י מצד עצמם, ומכוחה באה מצות השמיטה.
22. ויק"ר א' א'.
23. בעצם הנכוונות לשתוק מול השדה.
24. לברכת השמיטה, למרות "שבת הארץ" תהיה "אכלה". תזונה בלי יגיעה.
25. תהילים ק"ג כ'.
26. ויק"ר א' א'.
27. מהדגשת המדרש עולה קיומה של בחינת "מלאכים לשעה" – לשנת השמיטה. שומרי שביעית נוהגים במשך שנות העבודה כבנ"א ובשביעית כמלאכים.

כל הששה שנים ג"כ אחר הקדושה לכן כתיב ושבתה משמע תמיד ע"י שששת שנים תזרע ובשביעית תשבות נמשך הארה משביעית לכל השנים. וזה ענין הספירה²⁸ להמשיך²⁹ כל השנים אחר השמיטה³⁰. וכן בימי המעשה להמשיך בהם הארת השבת קודש³¹ וזה ענין מלאכיו ולא כל מלאכיו³². ומדה בתורה³³ כל שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא. וכן הוא בכל הדברים שאע"פ שא"י להתקדש בשלמות. עכ"ז ע"י חלק הקדושה יכולין לבטל³⁴ כל המעשים אל הנקודה קדושה³⁵ שנמצא בכל איש ישראל. תושבים³⁶ הוא נחלת אבות והתדבקות בא"י שלמעלה. וע"ז כתי'³⁷ אשריך ארץ שמלכך בן חורים. יובל עלמא דחירות³⁸. ומקודם כתיב³⁹ אי לך ארץ שמלכך נער. וקשה מה הממוצע⁴⁰ אי לך ארץ הוא הפלגה לרעה⁴¹ ואשריך הפלגה לטובה וצריך להיות מדה בינונית. אבל אי לך ארץ הוא כשמשועבדין אל הטבע זה שמלכך נער הנהגה הטבעיות⁴². אבל ע"י שמיטה יוצאין מהשתעבדות הטבע⁴³ וע"ז כתי' אשר הוצאתיך כו' מבית

28. השוה "החינוך" פ' בהר: שהיו מונין שנה-שנה ושבע-שבוע של שנים עד שנת היובל כמו שאנו מונין ימי העומר. ע"ע לעיל עמ' 241; 363.
29. לשייך.
30. כדי לסגור את הפער שבין שנות העבודה האנושיים לבין שנת השמיטה המלאכית באה הספירה המשייכת את הכל לערכי השמיטה והיובל.
31. ע"ע סדור שפ"א חלק א עמ' תל"א.
32. הדגשת הצמצום "מלאכיו" ולא "כל מלאכיו" – כפי סגנון הפסוקים בתהילים ק"ג כ"א-כ"ב, "כל צבאיו" "כל מעשיו" – יסודה במעמדה המצומצם של השמיטה לעומת שש השנים האחרות. (גם אם קיימת מגמה להרחיב את ערכי השמיטה על כל מחזור השנים).
33. ברייתא דרש ישמעאל בראש תו"כ והשוה "עולת ראייה" ח"א עמ' קפ"ב.
34. להכפף.
35. נקודת הקדושה.
36. בחינת התושבים הנזכרת בפסוק: גרים ותושבים.
37. קהלת י' י"ז. ראה להלן תרס"א הערה 26.
38. זהר תצוה קפ"ג ע"א. לעיל עמ' 451.
39. קהלת י' ט"ז.
40. מהי דרגת הבינים.
41. הקריאה אי לך, משמעה אוי (א"ע).
42. ראה אלשיך: מילת "נער" הוא לשון משרת, משועבד אל אדוניו. ידוע אשר ישתעבד ליצרו הרע יקרא משועבד כמשרת ועבד לו.
43. ראה לעיל תרמ"ה, וע"ע לעיל עמ' 328.

עבדים⁴⁴ וזוכין להיות עבדי ד' כמ"ש עבדי הם⁴⁵ ועבד מלך מלך⁴⁶. אבל יובל הוא בחי' בנים וזהו הפלגה גדולה שמלכך בן חורים⁴⁷. ואיתא בזוה"ק⁴⁸ שצריכין להיות עובד ה' בבחי' בן ובבחי' עבד. שהגם שצריך איש ישראל להתלהב באהבה ודביקות לאביו⁴⁹ שבשמים. מ"מ אפי' בזמן שאין האהבה מתגלה בלב צריכין להיות עובד ה' בבחי' עבד לבטל הרצון ולעשות בע"כ רצון המלך. וב' אלו העבודות קיבלו בנ"י בהר סיני במאמר אנכי ד' אלוקיך. והם בחי' שמיטה ויובל לכן סמכם להר סיני. וזהו בחי' זכור ושמור⁵⁰ שמור בחי' עבד כמ"ש הטעם⁵¹ וזכרת כי עבד היית כו' ע"כ צוך כו' לעשות את כו' השבת לקיים גזירת המלך. וזכור בחי' בן כמ"ש הטעם⁵² כי ששת ימים עשה כו'. הרי מבאר הטעם של השבת והוא בן לחפשא בגניזין דמלכא⁵³. וב' הדיברות ראשונים ואחרונים⁵⁴ ניתנו בהר סיני עבד ובן. ועיקר חביבות עבודת איש ישראל בבחי' עבד כמ"ש עבדי אתה⁵⁵. וכן אומרים ישמחו במלכותך שומרי שבת⁵⁶. הגם דבחי' שמור למטה מבחי' זכור⁵⁷. אעפ"כ צריכין אנו לשמוח בבחי' זו. כי בן ירושה

44. שמות כ' ב'. פסוק זה שנאמר בסיני רומז להסבר נוסף בענין סמיכות השמיטה – יציאה מהטבע, לסיני – יציאה משעבוד לטבע, ראה להלן. וע"ע לעיל עמ' 406.
45. ויקרא כ"ה, נ"ה, בחינת השמיטה היא בחינת עבד.
46. שבועות מז, ע"ב: עבד מלך כמלך.
47. המלך השולט על האדמה, זו ששבה אליו ביובל, הוא בן (חורים).
48. זהר ח"ג קי"א ע"ב. (וע"ע שם כ"ט ע"א). של"ה עשרה מאמרות, מאמר ג'. "תניא" פמ"א. "לקוטי תורה" בלק 140. דברים 58, 188. וע"ע לעיל עמ' 160, 286, 363. על בחינת הבנים במיוחד ביחס לקי"ס ראה לעיל עמ' 391 הערה 40.
49. בחינת בן.
50. המתנייחות לשבת.
51. בדברות שניות, דברים ה' ט"ו, שנאמר בהם שמור הודגש הציווי המסתמך על ההיסטוריה: וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ע"כ צוך לעשות, סגנון המתאים לאדון המצווה את עבדו.
52. בדברות ראשונות שמות כ' י"א שנאמר בהם זכור, באה הנמקה המסתמכת על מסתרי מעשה בראשית, שעה שעוד לא התחילה ההיסטוריה האנושית.
53. לשון הזוהר ח"ג קיא: לחפשא בגינזי וברזין דביתיה.
54. הן אלו שבספר שמות והן אלה שבספר דברים. השוה, שבועות כ' ע"ב: בדבור אחד נאמרו, תו"ש שמות כ' אות ט', שם מלואים עמ' רל"ח. "תפארת ישראל" פמ"ג-מ"ה.
55. ישעי' מ"ט ג', וההמשך: ישראל אשר בך אתפאר.
56. השמחה בשבת מתנת חלקם של השומרים היא בחינת שמור, וזוהי הרי בחינת העבד ולכן "במלכותך". העבד משועבד למלך.
57. קרבת הבן, התורשתית, גדולה מזו של העבד, זו הקנויה. מה מקום איפוא לשמחה במלכותך.

הוא ואין הבן יכול להשתנות. אבל בחי' עבד הוא בכח מעשה האדם להכניע עצמו תחת מלכות שמים ובזה אנו שמחים⁵⁸.

58. מעלת השמחה מתייחדת לשומרי השבת, הן שבת הימים, בחינת העבד המשתעבד מרצונו, והן שבת הארץ, בחינת הגרים הזוכים מצד עצמם. ראה לעיל תרמ"א עמ' 192 על שתי בחינות בעבד, זו שלפני מדרגת הבן וזו שבאה אחריה. וע"ע שפ"א סוכות תרל"ה: תורה צוה, מורשה. סוכות תרמ"ח. חוקת תרנ"א, תרנ"ד, תרנ"ו. נשא תרל"ז. סדור שפ"א חלק א עמ' י"ב. לעיל עמ' 419.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' בהר תרס"א

ושבתה הארץ שבת לה¹ אחז² כשם שנאמר בשבת בראשית. כמו דשבת עדות בינו ובין בנ"י ויורד בו נשמה יתרה והוא זכר ליצי"מ שנעשו בני חורין ויכולין לקבל נשמה יתרה³ שהיא בחי' נחלה בלי מיצרים⁴. כמו כן א"י נק' נחלה בלי מיצרים⁵. כמ"ש⁶ בנחלת יעקב הארץ אשר אתה שוכב כו' ופרצת ימה וקדמה. שלפי שזכה בנקודה הפנימיות של א"י שמשם הושתת העולם⁷ לכן היא נחלה בלי מיצרים⁸ ובשמיטה מקבל הארץ בחינת נשמה יתרה וכתוב⁹ אשר הוצאתי אתכם מא"מ לתת לכם את א"כ להיות לכם לאלוקים אחז¹⁰ לדר

על מדרש ההלכה המשווה את שבת הארץ [במקום] לשבת בראשית [בזמן] נאמרו הסברים רבים. הסברו הנועז של בעל שפ"א בנוי על השויון בין השנים ביחס לנשמה יתרה, (ראה גם לעיל שנת תרנ"ג קטע ב', לעיל עמ' 59, 64). ועל יסוד העדות המתייחס לשנים.

1. ויקרא כ"ה ב'.
2. ספרא וע"ע רש"י.
3. רמזה כאן הרכבה של שתי ההנמקות לשבת: זכר למעשה בראשית שהיא יסוד העדות (השוה שפ"א בראשית תרמ"ח) וזכר ליצי"מ שהיא יסוד החרות. רק בני חורין המסוגלים לקבל נשמה יתרה אפשר להם להתעלות למדרגת עדים על מעשה בראשית. ע"ע שפ"א יתרו תרל"ה.
4. השוה: שפ"א יתרו תרנ"ו: אשר הוצאתיך מא"מ להיות נחלה בלי מיצרים, יציאה מארץ המיצרים.
5. שבת קי"ח ע"א.
6. בראשית כ"ח י"ד.
7. חולין צא, ע"ב: שקפלה הקב"ה לכל א"י. יומא נ"ד ע"ב: שממנה הושתת העולם. וראה "ענף יוסף" ע"י חולין שם: דלא א"י ממש נתנה תחתיו כי זה רחוק מן טבע המציאות, אלא שהאיר עליו מדרגה השולטת על א"י. וראה ב"גור אריה" בראשית כ"ח י"ד. ב"בן יהוידע" חולין שם: אבל לעולם גוף הארץ אינו זו ממקומו. "ספר הברית" על התורה, בראשית שם. לעיל עמ' 178, 182.
8. כי "הנקודה הפנימית", היא רוחנית בלי מגבלות של מקום. השוה: שפ"א בראשית תר"מ "זו הנקודה אין לה שעור וכו' בכל דבר נקודה פנימיות אין לה מדה וגבול" וע"ע על "הנקודה הפנימית" אצל אדמו"רי גור ואלכסנדר, מ. פייקאז' בספר היוכל לי. תשב"י, תשמ"ו עמ' 617.
9. ויקרא כה ל"ח.
10. כתובות ק"י ע"ב. תו"כ ויקרא כ"ה וע"ע רש"י ויקרא כ"ה ל"ח.

בא"י יש לו אלוה. פי' 11 כמ"ש אנכי ה'א" 12 דרשו חז"ל 13 עליך ייחדתי שמי ביותר שבכח איש ישראל לקבל בחי' אלקות. ומסיים אשר הוצאתיך מא"מ להיות בן חורין לקבל בחי' זו שהיא למעלה מן הנהגה הטבעיות 14 ואמר מבית עבדים א"כ [כתמורה וכתחליף] ניתן לישראל בית ומקום מיוחד והוא א"י כמ"ש 15 ושמתי מקום לעמי. ותלה הכ' 16 הכל 17 ביצי"מ ובא"י 18 שמייוחד אל הקדושה. וכמו שנגאלו נפשות בני' ממצרים 19 כן יצא א"י מתחת יד הכנעני ונעשה נחלת ה' 20 נחלה בלי מיצרים. והוא ממש ההיפוך מארץ מצרים 21. דכתי' 22 ארץ טובה ורחבה היא בחי' נחלה בלי מיצרים. לכן תולה הכ' 23 מצות שמיטין בחר סיני שהכל נעשה במאמר אנכי ה'א" 24. ושמיטה עדות על א"י שנעשה נחלת ד' 25 וע"ז נאמר 26 אשריך ארץ שמלכך בן חורים.

11. כנראה הוקשה לו, הרי הפסוק דן על בחינה כללית-לאומית "הוצאתי אתכם" "לתת לכם" "להיות לכם" ומניין ההנחה בדבר היחיד הדר בא"י. וע"ע "גור אריה".
12. שמות כ' ב' וראה לעיל תרנ"ג קטע ב, הערה 28.
13. שמו"ר כ"ט ד' וע"ע שפ"א יתרו תרנ"ו, תרנ"ז.
14. השעבוד במצרים מקביל לשעבוד לחוק הטבע ולכן החרות ממצרים היא חרות ממגבלות הטבע.
15. ש"ב ז' י' וע"ע שפ"א יתרו תרנ"א.
16. הן הכתוב בשמות כ' ב' והן בויקרא כ"ה ל"ח.
17. כל ערכי היהדות מקופלים בקביעה: אנכי ד' אלוהיך אשר הוצאתיך וכו', אני ד' אלוהיכם אשר הוצאתי וכו' לתת לכם את ארץ כנען וכו'.
18. שניהם, גם היציאה ממצרים וגם מתנת א"י, נזכרים בפסוק בויקרא כ"ה ל"ח ואילו בראש עשרת הדברות נזכרת רק יצי"מ, וא"י ברמיזה [כתחליף] ע"פ פרשנות.
19. "אשר הוצאתי אתכם מא"מ", ואז כאמור זכו ע"י החרות לנשמה יתרה.
20. השוה ש"א כ"ו י"ט. ש"ב כ' י"ט. ש"ב כ"א ג'. כתובות קי, ע"ב.
21. השוה שפ"א יתרו תרנ"ו. אשר הוצאתיך מא"מ להיות נחלה בלי מיצרים. וע"ע "תורה אור" עמ' 114, 142. "מצרים בחי' מצר וגבול", לעיל עמ' 209.
22. שמות ג' ח' וראה תר"ש שם.
23. ויקרא כ"ה א'.
24. מתנת א"י — נתנית מקום רחב לישראל, כתחליף למקומם הצר במצרים נרמזת בדיבר הראשון אנכי וכו' אשר הוצאתיך וכו'. הרחקת המיצרים עד בלי גבול היא מעלת השמיטה ומכאן שייכותה לגילוי בסיני. הרחבה זו היא המאפשרת את מתנת הנשמה היתרה ומכאן סמיכותה לאיזכור החרות ממצרים. על סמיכות שמיטה וסיני ע"ע לעיל עמ' 49 ואילך, 401-405.
25. כשם שהשבת עדות על הבריאה "ושבת קדשו הנחילנו" כך על נחלת א"י מעידה השמיטה. ההשוואה בין שבת בראשית לשבת הארץ עולה אף מיסוד העדות המשותף לשתיים. וראה עוד על העדות י. יעקבסון. "דעת" 191 לעיל עמ' 488 הערה 1.
26. קהלת י' י"ז. פשט הפסוק דן על אשרה של ארץ שהמלך מתייחס על בני האצולה ומכיר את

שפת אמת

פ' בהר תרס"ג

ענין שמיטין אצל הר סיני¹ דכ' אדם לעמל יולד². אם לעמל תורה או מלאכה³. וקודם החטא שם הקב"ה האדם בג"ע לעבדה ולשמרה ברמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת⁴. ואחר החטא כ' וישלחו כו' מג"ע לעבוד כו' האדמה⁵. א"כ⁶ בזמנים שיש שביתת מלאכה לבנ"י כמו בשבת וכן בשמיטין ושביתה הארץ. ובטל לעבוד האדמה⁷. הוא אות לבנ"י שהם במדרגה הראשונה לעסוק רק ברמ"ח ושס"ה⁸. כי האדם כלול משמים וארץ. נשמה משמים וגוף בארץ. ואם גוברת הנשמה על הגוף הוא בבחי' המלאכים. וע"ז דרשו חז"ל⁹ גבורי כח עושי דברו בשומרי שביעית הכ' מדבר רואה חקלי' בייר כרמו בייר ושותק. פי' גבורי כח¹⁰ שהנשמה גוברת בו שהוא עיקר הכח¹¹ כמ"ש בזה"ק¹² אשר תמצא ידך לעשות

סדרי המלוכה. בספורנו ובאלישיך נתפרש בן חורים – בן חורין, משוחרר משעבוד לתאווה וליצר ובלי פניות "מתקן את עניני המדינה". ע"ע שפ"א פסח תרס"ב. לעיל תר"ס. לעיל עמ' 382. ולפנינו רמז לאשרה של הארץ שבעליה מסוגלים בשמיטה להשתחרר משעבודם לחומר, ובצורה נועזת: בן חורים – כלפי שמיא, בשמיטה כשא"י הופכת, במיוחד ובמסויים, לנחלת המלך. ראה עוד שפ"א פ' בחוקותי תרמ"ז.

1. השביתה מעבודת הקרקע היא בחינת ג"ע לבנים העובדים את עבודתם הרוחנית. היחס בין תקופת ג"ע למעמד מ"ת מסביר את הסמיכות בין שמיטה להר סיני. ראה לעיל תרנ"ז הערה 7.
2. איוב ה' ז'.
3. סנהדרין צ"ט ע"ב.
4. זוהר ח"א כ"ז ע"א וע"ע תו"ש בראשית ב' אות רכ"ז.
5. בראשית ג' כ"ג. תפקיד האדם נתנסח (ע"פ הבנת הגמרא) בדברי איוב "לעמל יולד". על מהות עמל זה העלו בגמ' שתי אפשרויות: לתורה או מלאכה. ברירה כזו עומדת לפני כל אדם. אמנם בעל שפ"א פרש את הברירה במובן הסטורי. בראשית הבריה, בעידן גן-עדן היה עמלו של האדם במובן הרוחני, ולאחר הגירוש נענש שעמלו במובן הגשמי.
6. שעיקר הגירוש היה על מנת לעבוד את האדמה, ראה רד"ק, תו"ש בראשית ג' אות רי"ב.
7. עבודת האדמה בטלה, שובתת בשמיטה.
8. על בחינת ג"ע בשמיטה ראה לעיל תרמ"ו, תרנ"ג. לעיל עמ' 308, 326. על ת"ת בשמיטה ראה אברבנאל פ' וילך, לעיל עמ' 86 ואילך.
9. ויק"ר א' א' וע"ע שפ"א על תהילים עמ' 190: ק' וכי אין כבישת היצה"ר רק בשמיטה.
10. התקשה בצרוף "גבורי כח" שהרי כל בעל כח הוא גבור ומה משמעו של הניב "גבור כח".
11. הבטוי הנמרץ ביותר של הגבורה הוא בהתגברות הרוח-הנשמה על נטיות הגוף.
12. בראשית קצ"ו ע"ב וע"ע לעיל עמ' 159.

בכוחך, בכוחך זו נשמתא. וכמ"ש במשנה¹³ איזה גבור הכובש את יצרו מושל ברוחו¹⁴ היינו שלא לפנות אחר מחשבות היצה"ר בהבלי העולם. זה פי' ושותק שאינו מהרהר בעבודת האדמה כלל¹⁵. וזה הרמז לא מצאתי לגוף טוב משתיקה¹⁶ וע"ז כתיב¹⁷ כח מעשיו הגיד לעמו שמסר הקב"ה לבני נשמתא דעלמא¹⁸ והפנימיות של העולם. והיא התורה שהיא הנשמה של מעשה בראשית¹⁹ כמ"ש בראשית ברא הביט בתורה וברא²⁰. א"כ²¹ התורה הכח והנשמה של הבריאה. ובקבלת התורה היו בני בחי' נשמה בלבד כמלאכים²². וז"ש אשר הוצאתיך מא"מ מבית עבדים²³ כמ"ש במ"א²⁴ כי עוה"ז נק' בית עבדים. וכשנשתלח האדם לעבוד האדמה הוא בחי' עבד לעשות מלאכת העולם²⁵. שהעבד עושה דברים לתקן צורכי מדינות המלך. אבל בחי' בנים הוא לעשות צורך המלך בעצמו. כמו בן העובד ומשמש את אביו כמ"ש בר"מ [ברעיא מהימנא] פ' ז²⁶. וזה בכח הנשמה. וכן בחי' שבת יומא דנשמתין וניתן לבני שיש להם בחי' הנשמה²⁷. והכל ענין א'. ובחי' עבד הוא המצות מעשיות למטה בעוה"ז. ובנים הוא התיקון הנעשה למעלה בשורש המצוה²⁸.

13. אבות פ"ד מ"א.
14. משלי ט"ז ל"ב. נטית הרוח לעסוק בעניני העוה"ז נבלמת על ידו וע"ע פי' הגר"א למשלי שם.
15. התקשה בבטוי "ושותק" שאמנם ע"פ פשוטו בא בהוראת "נמנע" שב ואת תעשה". אבל הוא העמיק לראות בו לא רק שתיקת פה שאיננו דן בעניני החקלאות אלא אף שתיקת מחשבה. העסוק בעניני האדמה לא נכלל בתחום מחשבתו של השובת בשביעית. הוא מתעלה מעל לעניני החומר.
16. אבות פ"א מ"ז. לבחינת הגוף טובה ההמנעות, השתיקה. ע"ע שפ"א על מסכת אבות. לעיל עמ' 163.
17. תהלים קי"א ו', על בחינת הכח הרוחני ראה עמ' 161.
18. השוה אוה"ק סדר "נשמת העולם" ושם במקורות.
19. כח = נשמה, מעשיו = מעשה בראשית. הרוחניות היא המשמעות של העולם.
20. ב"ר א' א'.
21. שע"י התבוננות פנימית-נשמתית בתורה ברא את העולם הגשמי.
22. את התורה הרוחנית יכלו לקבל רק רוחניים, ראה מכילתא יתרו כ' ט"ז. שבת פ"ח ע"ב.
23. שמות כ' ב'.
24. ראה שפ"א יתרו תר"מ, תר"א, תרנ"ז, תר"ס, תרס"ב.
25. הגרש מג"ע נתפס כירידה מדרגת בן לדרגת עבד, הממלא תפקידים משניים, הרוחקים מהמטרה המרכזית הרוחנית.
26. קי"א ע"ב. וע"ע עמ' 160, 286, 363.
27. המכנה המשותף לשבת ולשביעית שלשניהם יחס לבחינת הנשמה ולבחינת בנים, ראה עוד עמ' 160, 286.
28. הרחיב את מושגי הבן והעבד לא רק לימי החול והשבת, לא רק לשנות העבודה ולשנה

שפת אמת

פ' בהר תרס"ד

במ' מו"ח ביד לשון כו' להיות לשונכם רך אלו לאלו. דהנה עיקר יתרון המדבר מב"ח מה שיש צוותא זה לזה ע"י הדבור כמ"ש בחובת הלבבות². והוא מכח הנפש. וצריכין לשמור זה הכח שלא ישתנה ע"י כוחות הגוף³. כי מצד הנפש כל הנפשות יש להם שורש אחד⁴. ולכן בהר סיני שנעשו בני אחדות א' כמ"ש⁵ כאיש אחד בלב אחד וקיבלו התורה כמ"ש⁶ מורשה קהילת יעקב. וכת'⁷ אמרתי אלהים אתם. שהי' גובר כח הנפשות על הגוף. וכמו מה"ש שאין בהם קנאה ושנאה ותחרות⁸ שכל אלה מכוחות הגוף שהגופות מחולקים. ולכן בש"ק

השביעית, לא רק לעידן ג"ע ולגרש שאחריו, אלא אף לכל בחינת מעשה המצוות, המשמעות המעשית והמשמעות הרוחנית.

1. ויק"ר ל"ג א'. במדרשים, ברבה ובתנחומא הישן, לא באו דברים על עניני השמיטה בראש פ' בהר. קטעים ממדרש הגדול וממדרש אגדה הובאו בתו"ש. אמנם בתנחומא שייכו את ענין הונאת מקח וממכר ושאר הפרשיות המשתלשות לעון בטול שביעית, השה קידושין כ' ע"א. לעיל עמ' 56, 118. דרשת המדרשת על הונאת דברים הוסברה ע"י בעל שפ"א ע"פ עקרון האחדות שהוא מיסודותיה של השמיטה. כך שגם אם בכל הקטע לא נזכרת השביעית (כשם שהיא לא נזכרת בכל קטעי ויקרא-רבה) הרי שענינה הפנימי – האחדות – מתפרש בכמה פנים. "מהלך" אחר על כח הדיבר, הלשון, היסוד הרוחני הכבוש בחומר ומשותף לאיסור הונאה ול"דבר" השמיטה, נידון לעיל תרל"ב. בעיקרון זה פתח בעל שפ"א את עיוניו – המסודרים ע"פ הפרשיות – בסוגיית השמיטה, בשנת תרל"ב, וכעבור ל"ב שנה, בשנת תרס"ד, נחתמה בכך תורתו.
2. שער הבחינה פ"ה: לולא הדבור לא היה לאדם צוות בחבור.
3. שהם הנוטים ומתסיסים לפרוד.
4. והוא מקור האחדות של דרגת המדבר.
5. בתוך ההמון האנושי יש לעם ישראל מעמד מיוחד, מבחינת האחדות, כתוצאה ממעמד הר סיני. מכאן הסבר נוסף לסמיכות שבין שמיטה להר-סיני, בשניהם מתבטאת אחדות ישראל.
6. רש"י שמות י"ט ב' ע"פ המכילתא.
7. דברים ל"ג ד', הדגשת הקהילה הנקהלת ומתאחדת בקבלת תורה שצוה משה.
8. תהילים פ"ב, ובילק"ש: למד אדם תורה וכו' הרי הוא כבריות של מעלה שנאמר אני אמרתי וכו' ובני עליון כולכם.
9. ראה שבת פ"ט ע"א: קנאה יש ביניכם. במ"ת נתעלו ישראל מעל הגורמים הגופניים המעוררים את תחושת הפרוד.

דהנשמה גוברת¹⁰ מתאחדין בנ"י כאחד¹¹. וכמו כן בא"י באו אל האחדות כמ"ש גוי אחד בארץ¹². שהזמן והמקום וכן הגופות¹³ מבטלין האחדות. ולכן נתן הש"י לבנ"י מצות בעולם שנה נפש שיוכלו להשאר בבחינת האחדות¹⁴. וכת"י¹⁵ וחי אחיך עמך כי בכח האדם ליתן חיות גם לחברו. וכת"י¹⁶ ויפח באפיו נשמת חיים כמו מים חיים¹⁷ שהנשמה דבוקה במקור החיים. ויהיה האדם לנפש חי¹⁸ הוא התרבות והתפשטות החיות שהאדם כלי לשאוב זה החיות. רק שהגוף לא יתערב בזה¹⁹ הרמז לגוף טוב שתיקה²⁰ שיהי' עיקר הדבור בכח הנשמה כמ"ש לעיל.

10. ע"י התעצמותה של הנשמה היתרה.
11. על בחינת האחדות בשבת ראה לעיל תרל"ח, וע"ע עמ' 118.
12. דה"א י"ז כ"א.
13. הזמן, המקום, הגוף, הם הבחינות השונות של הוויית העולם הגשמית והן מקבילות לבחינות עש"ן, ראה לעיל תרנ"ג קטע ב. הערה 14.
14. מהר סיני, מקום שנתגלתה אחדות ישראל, נמשכות המצוות המשמרות את האחדות, בכל שלוש בחינות המציאות, בשנה = זמן – שבת, בעולם = מקום – שמיטה, בנפש – אסור הונאה, במיוחד בדבור שהוא המחבר והמצוות את המדברים.
15. ויקרא כ"ה ל"ה, לתת לו מחיותך המדברת. וע"ע לעיל עמ' 53.
16. בראשית ב' ז'.
17. ויקרא י"ד ה' ושם באונקלוס: מי מבוע, מים הנובעים מעצמם, בהיותם קשורים למקור וכן הנשימה-הנשמה מעידה על חבור למקור.
18. בראשית שם, ובמדרש הנעלם בז"ח נ"ט ע"א: כיון דאמר נשמת חיים, אמאי ויהי האדם לנפש חיה וכו'. ראה תו"ש בראשית ב' אות קנ"ט. בעקבות הדברים פרש בעל שפ"א את הכח הנובע מנשמת החיים הבסיסית, כנפש הנותנת חיות גם לזולת.
19. אם הגוף, המפריד את הקשר שבעולם הרוח, לא יפריע יוכל האדם לשאוב נשמת חיים גם לחברו.
20. אבות א' ז'. וראה לעיל תרס"ג. בזה התגבר על הסתירה בין חובת השתיקה לבין חובת הדבור (להיות לשונכם רך וכו').

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' וילך תרל"ד

טף למה באים לתת שכר למביאיהן.¹ וקשה ממ"נ אי אין תועלת בזה מה שכר ע"ז.² אך בוודאי גם טף אין חידוש שיוכלו לקבל הארה בנפשותם ע"י התורה³ הרי הוא אומר א"נ [אתם נצבים] היום כו' טפכם.⁴ אך⁵ כי לכל דבר צריכין התעוררות האדם והש"י הבטיח כי לא תשכח מפי זרעו⁶ שאין התורה משתכחת וכו'.⁷ ומ"מ נאמר מפי. פי' שיוכל איש ישראל בכחו בפיו למצוא הארה מדברי תורה ותפילה.⁸ והכלל כי אין שום דבר נגמר בלי עזר עליון וגם כל המצוות ועבודת האדם הכל מהש"י כמאמר ממך הכל.⁹ אך בוודאי יש גם להאדם חלק קצת והוא ע"י הרצון והתעוררות שלו. ואיתא¹⁰ שכר מצוה מצוה פי' שגוף המצוה הוא רק שכר מהש"י שיוכל לעשותו ע"י איזה רצון שהי' לו נתן הש"י שיוכל לעשותה.¹¹ וע"ז הקושיא טף למה באין כי בשכר טירחא שלהם אין תועלת.¹² וע"ז התשובה לתת שכר כו' כי טרחת האב ורצונו להמשיך את טפיו לעבודתו ית' הוא גורמת שכר שיתן הקב"ה הארה לבניו.¹³ ודבר זה נוהג בכל פשוטי בני¹⁴ שאין להם שכל ורצון כראוי מ"מ ע"י הביטול לגדולים וטובים

1. חגיגה ג' ע"א.
2. האם השכר הוא על הטירחא הפיזית בהבאת הטף. ראה מלבי"ם דברים ל"א י"ג. לעיל עמ' 89.
3. גם אם אין הם יכולים להיות מודעים לכך.
4. דברים כ"ט י', הרי שיש משמעות לעצם הנוכחות של הטף, וע"ע רמב"ן שם.
5. ואם אכן הוא כך, שיש תועלת בעצם הבאת הטף, מדוע יש ע"כ קיבול שכר במיוחד.
6. דברים לא כ"א.
7. רש"י שם וע"ע שבת קלח ע"ב.
8. למרות ההבטחה יש חשיבות למעשה האדם. כך גם מדויק בפסוק: אם תהיה (התורה והתפילה) מצויה בפי' זרעו, אזי היא לא תשכח.
9. דה"א כ"ט י"ד.
10. אבות פ"ד מ"ב ושם בשפ"א.
11. תמורת הרצון וההתעוררות שבאה לאדם לעשות מצוה, בא השכר והוא האפשרות לבצע את רצונו, את המצוה. שכר (רצון) המצוה – עשיית המצוה.
12. תמורת רצון ההורים, לא תבוא שם עשיית מצוה, ומה שכר יש איפוא, למצוה זו.
13. השכר להורים המביאים היא מתנת הארת התורה לצאצאים.
14. לא רק קטנים מבחינת הגיל, אלא אף קטני השכל.

ממנו¹⁵ יכול להועיל רצון הצדיק לתת שכר להדביקים בו¹⁶. וכן כל מי שיש לו איזה רצון צריך למוסרו לציבור¹⁷ כי בוודאי צריך להיות חביב יותר לאדם דבר טוב הנעשה מכלל ישראל מדבר פרטי שלו¹⁸. ועי"ז מקבל הקב"ה רצונו בתוך כלל ישראל¹⁹. וע"פ דרך הנ"ל נוכל להעמיק עוד פי' אמת באמרם לתת שכר למביאיהם ולא ניתן לכתוב ודעת לנבון נקל²⁰.

15. התייחסות ותלות בבעלי המדרגה, כאל הורים.
16. הלקח מפרשת הקהל הוא בעל משמעות גם כשאין המצוה מתקיימת כפשוטה: התלות במחנך ובמדריך הרוחני עשויה לסייע לחניכים = פשוטי העם.
17. את מקומו של היחיד, הצדיק, יכול למלא הרצון הקולקטיבי.
18. יש תועלת נוספת להתחברות ולתלות ברצון ובמגמות הקולקטיביים, בגלל האופי הכללי שהדבר נושא, ומכאן הבנה במשמעות הקהל.
19. השוה לשון הרבים בתפילת שמ"ע, ובעיקרים מ"ד פכ"ד.
20. משלי י"ד ו'. וע"ע ב"בית-ישראל" דברים עמ' ע"ו: יש לרמז כי ידוע שישראל ביחד כשעושים תשובה כביכול מוסיפים כבוד וכח למעלה וזה לתת שכר למביאיהם לקב"ה שהביאם לעולם. ושם עמ' פב: ואולי הרמז על מביאיהם עפ"י דאי' שבג"י נותנין כוח כביכול כלפי מעלה וזה ענין השכר, ששבין בתשובה ומקדשין את השם ומוסיפין כח למעלה לסייע לבני ישראל.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

שפת אמת

פ' וילך תרמ"ב

בפרשת הקהל. ישמעו וילמדו כו' נראה שע"י מצות השמיטה זכו אח"כ² לבחי' התכללות³. והוא הלשון שכ' בקבלת התורה הקהל לי א"ה [את העם] ואשמיעם את דברי⁴. ונראה שזה⁵ הי' שכר על שמירת שביעית שדרשו חז"ל⁶ גבורי כח בשומרי שביעית הכ' מדבר. ומסיים⁷ לשמוע בקול דברו שזכו לשמוע [דבר] ה' אח"כ במצות הקהל שהי' מתגלה להם מחדש אור התורה כפי מה שהי' צריך להם אז כי מציון⁸ תצא תורה. כי בוודאי הי' סיוע משמים למלך⁹ כי מצד הטבע אין באפשרות להשמיע באזני כל קהל ישראל. וכ"כ הרמב"ם בה' חגיגה¹⁰ שהמלך שליח הוא וצריכין לעמוד בהקהל כמו בהר סיני באימה ויראה ע"ש¹¹. וזה ענין שמיטין אצל הר סיני¹². ויתכן לומר כי שלמה המלך ע"ה חיבר לקהלת ע"ש מצות הקהל שהיא בסוכות¹³. וכשראה שיתבטל ביהמ"ק ומצות הקהל שנתחדש אז¹⁴ הארת התורה בכל שמיטה. הניח זה¹⁵ בספר קהלת שחיבר על ימי הסוכות כנ"ל¹⁶.

- ההקהל, בסיום שנת השמיטה, מאחד ומכליל את העם, הזוכים להארה חדשה בתורה.
1. דברים ל"א י"ב.
2. בסופה של השמיטה.
3. על בחינת האחדות, הן ביחס לשמיטה בכלל והן ביחס להקהל, ראה לעיל 193, 242, 329, 455.
4. דברים ד' י'. קהילה, אסיפה, התכללות כהקדמה למ"ת.
5. כח האחדות המתייחס למ"ת.
6. ויק"ר א' א'.
7. את הפסוק בתהילים ק"ג, כ.
8. ישעי' ב' ג'. במקדש, במקום שנתקיים ה"הקהל".
9. להאיר את אור התורה בלב כל אחד מהשומעים. וראה ברמב"ם חגיגה פ"ג ה"ו: ומי שאינו יכול לשמוע.
10. פ"ג ה"ו.
11. ברמב"ם הלכות חגיגה לא נזכרת חובת עמידה פיזית.
12. השמיטין במובן של שכר השמיטה ותכליתה – קבלת תורת סיני מחדש.
13. כך הוא באבודרהם (הוצאת ירושלים תשכ"ג עמ' ר"מ). וראה קריאת קהלת בסוכות שבשמיטה לעיל עמ' 332.
14. ע"י מצות הקהל וקריאת המלך.
15. את כח ההארה.
16. העיון הנמרץ בס' קהלת יכול להביא, איפוא, את המעיין לגלות את הארת התורה מחדש.

שפת אמת

ליקוטים פ' בהר

בת"כ¹ ברש"י² מה ענין שמיטה לה"ס מה שמיטה נ"י³ פרטותי' כו' י"ל ע"ד הרמז הר סיני ענוה ושפלות⁴ כמ"ש⁵ על משה קבל תורה מסיני, ושמיטה ידוע כי ענינו ע"ז להראות שהכל לה' הארץ ומלואה⁶ ולזה בא ללמוד על כל המצות שתלויין בהר סיני שע"י בחי' זאת⁷ יכולין לקיים כל המצות בפרטותי'⁸ כו'.

* * *

בזה"ק¹ (ד' ק"ח) ושבתה הארץ כו' כההוא תורא דקביל עול ואי לא לא עביד מידי כו' פי' זה שכל המצוות ועבודות האדם צריכין² לקבלת עומ"ש וכמו השור שחורש בכל כוחו ובלי העול שאינו עושה רצון בעליו ואין בחרישתו כלום שחורש מקום שא"צ ועוד מקלקל, ואף שעובד בכל כוחו כן ממש בלי עמ"ש כל

מלבד י"ב הפרושים להצמדת סיני לשמיטה (ראה לעיל עמ' 495) שנזכרו בדברי-התורה שאמר בעל שפ"א ב"תורותיו", נמצא בכתביו מתקופת הברורות נמוק נוסף, אופייני למחשבת החסידות.

1. ויקרא פרק כה, פרשתא א.
2. ויקרא כה, א.
3. נאמרו פרטותיה, ב"תורת כהנים" לפנינו לא נזכר המושג "פרטותיה". אמנם הוא מופיע בלשונו של רש"י לפי גרסת רא"ם ו"גור אריה".
4. ראה מדרש תהילים פרק סח: ההר חמד, אין רצונו אלא בהר סיני שהוא שפל מכולם.
5. השווה: פרוש "ירים משה" לאלשיך אבות א: מה שזכה משה לקבל התורה היה מהבחינה שזכה סיני שתנתן בו, שהוא כל היותו נמוך ושפל וכו' מאותה הבחינה זכה משה לקבלה שהוא להיותו עניו מאד.
6. ראה סנהדרין לט, א: אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא.
7. של ענוה וקבלת מרות.
8. לא רק את עקרונות המצוה אלא גם את הפרטים המסתעפים.

* * *

השחרור מהשעבוד לעבודת האדמה בשנה השביעית מאפשר להתפנות ולהגשים משימות רוחניות. אמנם אם הדבר לא נעשה מתוך קבלת עול מלכות שמים ברצון פנימי, אין משמעות לכל ההישגים הרוחניים. אדרבה, הם יכולים להפך למכשלה. (השוה: שבת לא, א, יראת ד' היא אוצר). בחריפות דיאלקטית פרש בעל שפ"א: רצון יראיו להיות יראים – יעשה, ורצון זה גופו מקורו בקבלת עומ"ש.

1. בדברי הזהרה עשה בעל שפ"א שימוש בשנת תרל"ה (ראה לעיל עמ' 502 הערה 14).
2. נוסף לעצם קיומם המעשי.

העבודה יוכל להיות שלא לרצון כלל וכשמקבל העול מ"ש [מלכות שמים] ע"ע [על עצמו] הש"י מושיע לו וה' מלמדו שילך לטוב ויהי מעשיו לרצון כי השכינה עמו וז"ש³ רצון יראיו יעשה כי החפץ ביראת ה' הש"י עושהו שיהי' לו רצון לעבודתו ית' וז"ש⁴ כי שמיטה נייחא בכולא כי המקבל ע"ע העומ"ש הוא כבן חורין שהש"י מדריכו ומלמדו וכ"ש⁵ אנכי מלמדך להועיל ומילת אנכי ידוע כמ"ש אנכי ה' אלקיך.

* * *

בזהר חדש¹ להנחיל אוהבי יש, יובל ושמיטה ודריש ר"ש אוהבי אברהם ומקשה² דא"כ בני הגר בכלל³, ויש לישב דעת ר"ש כי אוהבי תרי משמע אברהם ושרה, אבל הגר לא נכנסה בכלל אהבת ה'⁴ לכן הנחלה נשאר רק לבנ"י⁵. ואגב אורחין יש לרמוז כעין דרשה זו⁶ בפסוק⁷ יש מפזר ונוסף עוד על יובל ושמיטה שמפקירין הפירות ועי"ז ונוסף עוד כמ"ש וצויתני את ברכתי כו':

עוד נראה כי פי' ר"ש נמי אמת⁸ רק אוהבי תרי משמע, והיינו שנשאר נחלה לאותן שבאין מאברהם ויעקב ששניהם נק' אוהבי ה' דהיינו בני' להם נשאר לנחלה.

* * *

3. תהילים קמה, יט. השווה: לקוטי שפ"א תזריע.
4. בזהר חלק ג, קח ע"א הגרסא: שמיטה נייחא דכולא, נייחא הוא דרוחא וגופא.
5. בישעיה מח, יז כתוב: אני ד' א-לוהיך מלמדך להועיל וממילא המשך דברי בעל שפ"א צריכים עיון.

* * *

- השמיטה והיובל הם מושגים של ביטול, של הימנעות, וכיצד הם מכוונים בשם הכוללני ביותר: יש.
1. פ' בהר. ע"ע "שפת-אמת" תרמ"ה (לעיל עמ' 519 הערה 16). תרנ"ב (לעיל עמ' 539 הערה 5).
- תרנ"ט (לעיל עמ' 557 הערה 20).
2. ר' אלעזר בנו של ר' שמעון.
3. שהרי גם הם צאצאי אברהם.
4. בכלל אוהבי ד'.
5. הייעוד של "להנחיל", להעביר נחלה לדורות, מכוון רק לצאצאי האהובים והם בני אברהם ושרה. על אברהם הרי נאמר "זרע אברהם אוהבי".
6. לפנינו דוגמא ל"דרשה" עצמאית של בעל שפ"א.
7. משלי יא, כד: "יש מפזר ונוסף עוד".
8. בלשון הרבים של "אוהב" הכוונה לצאצאי השנים המתייחסים למושגי האהבה. ביעקב נאמר "ואוהב את יעקב".

* * *

תן חלק לז' וגם לשמונה,¹ י"ל לז' היא שמיטה שהיא השביעית, וגם לשמונה יובל שהיא למעלה משבעה שמיטות, וגם גימ' מ"ט שאחר המ"ט פנים זוכין ליובל, וכמו שיש מ"ט שערי בינה² וזה לעומת זה³ מ"ט שערי טומאה כמו כן בעולם שנה נפש⁴ [עי' בשפ"א פ' זו שנת תרנ"א] וזה רמז וגם הקמותי לתת להם ארץ כו' שורש מ"ט שערים שבארץ ישראל וגם אני שמעתי נאקת כו' הוא מ"ט שערים בנפש, וגם⁵ הגוי אשר יעבודו דן אנכי רמז למ"ט שערי טומאה:

ה"דרשה" שבקטע משתייכת ל"לקוטים", דהיינו לשנים תרכ"ו-תר"ל. אחרי למעלה מעשרים שנה חזר בעל שפ"א ל"דרוש" את הפסוק בקהלת. (ראה לעיל עמ' 537).

1. קהלת יא, ב.
2. ראה נדרים לח, א. "חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולם ניתנו למשה חסר אחת."
3. קהלת ז, יד: זה לעומת זה עשה האלוקים.
4. חלוקת כל ההווה לשלוש – עש"ן, שמקורה בספר היצירה. מ"ט השערים מתייחסים הן לעולם – א"י, הן לנפש – זעקת בני"י, והן לשנה, זמן – מעגלי השמיטה והיובל. השווה: תורת השמיטות שבספר התמונה. ע"ע "תורה שלמה", א עמ' פח.
5. במצרים שהיא ה"גוי אשר יעבודו" היו ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה. (זהר חדש ראש פ' יתרו, ושם על חמישים הפעמים שנזכרת יציאת-מצרים בתורה.)

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

"שפת-אמת" עניני שמיטה – הלכה (דוגמאות)

שביעית פ"ט מ"ד

אוכלין על המופקר אבל לא על השמור ר"א אף עה"ש. ותמוה דא"כ אין ביעור לר"י לעולם. ובתוי"ט נדחק בזה. ולפעד"נ לפרש דהיכא דכלה לחי' מן השדה דמחויבין לבער מן הבית אם ביער אחד שוב יש לחי' בשדה ויהי' מותר לכולם לאכול. אבל זה נקרא שמור. דמופקר הוא מה שנשאר בשדה. אבל זה שהכניסו לבית אלא שביערו עכשו מפני שחייב לבער נקרא מן השמור ובהא פליגי ת"ק ור"י ודו"ק.

ראה ב"משנת יוסף" כרך ד' עמ' מו, שהביא דברי השפ"א ופרשם.

"שפת אמת" ר"ה ט', ע"א.

בד"ה שהרי כבר כו'. משמע מדבריהם דעכ"פ איכא איסור מה"ת בחרישה מקרא דבחריש ובקציר תשבות אלא דמ"מ אין לוקין. אכן ברמב"ם משמע דמה"ת איסורא נמי ליכא [כ"מ מדבריו (פ"א מה"ש ה"ד) דחורש כמסקל ומזבל דמי. אבל שם (הלכה א') משמע דהוי איסור דאורייתא כמ"ש לעיל וכן כ' בשעה"מ שם] וכן הוא משמעות לשון הגמ' שם דרק מדרבנן אסור. ואפשר הרמב"ם וסוגיא דהתם אליבא דר"י איתנהו אך בהגהות הב"ח פי' דאתולדות חרישה הוא דאין לוקין. אבל אין נראה כן בגמ' שם וברמב"ם מפורש אחרישה גופי'.

ראה ב"משנת יוסף" כרך א' עמ' סא שהעיר על סתירה בדברי השפ"א. בתחילה כתב שלרמב"ם חרישה מדאורייתא ואח"כ רק מדרבנן.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

ב"ה ה' קדושים י"א למב"י תרס"א גור:

החיים והשלום לכבוד אהובי מחו' הרב הגדול המפורסם בנש"ק קדוש יאמר
לו כקש"ת מו"ה ישראל שליט"א:

את מכתב כ"ת שיחי' קבלתי בצירוף הפלפולא בדבר הלכה. ושמחתי בראותי
כ"ת מטייל בש"ס ופוסקים ארוכות וקצרות. והנני למלאות רצונו להגיד דעתי
הקלושה בזה בענין הלכה ובענין מעשה בקצרה.

בוודאי מי שיש בו קצת יר"ש ומקבל ע"ע לשמור ולקיים מצות התלויות
בארץ ויודע בנפשו שגם ב"ב לא ימחו בידו אין לו לחוש. ולמצוה יחשב לו
והגם שעלי' זו שלא לשמה יחשב נוכל לומר מתוך שלא לשמה בא לשמה. אך
מי שאינו בטוח בנפשו לקיים המצוות כי רבים המה מתנות עניים ומעשרות
עולה כחומש מן התבואות ויותר והעולה על כולנה שנת השמיטה שהיא נסיון
גדול לפ"ד בפרט אם כל מחייתם יהי' רק מתבואות הארץ לכן לא בנקל להביא
את עצמו לידי נסיון כזה, ובפרט מ"ש כ"ת שיחי' להתיר להאנשים המתנהגים
בפריצות במדינות הללו על סמך שהעולה לשם יכניע א"ע מחמת שפרנסתן
דחיקא בכאן. ובטח שמע כ"ת שי' מהכיתות הפריצים הרשעים שנתפשטו בא"י
ובירושלים אוי לאזנים שכך שומעות לכן בזה בוודאי יש חשש איסור לפע"ד
כ"ז כתבתי להלכה.

ועתה אני כותב למעשה לאשר כתב כ"ת שיחי' רצונו להשתדל בזה להסב
לבית לבני' לעלות לשם מהראוי שלא לסמוך א"ע על המעשה רק לשלוח שמה
מקודם איזה אנשים בעלי דעת שיהי' שמה לפחות איזה חדשים שיוכלו לראות
אם באופן להחיות א"ע מצמיחות האדמה כי אינו דומה שמיעה לראי' וגם הלא
הרבה אנשים אביונים בא"י למה לא יעשו גם המה כן ועכ"פ צריכין מקודם
לשאול לאנשים מכירים אשר יושבים שם כמה שנים לשמוע מה בפיהם בזה.
ואשר נראה מדברי כ"ת כי נעשה השתנות שמה שהארץ מצמחת בברכה יתירה
ממה שהי' עד עתה אנכי לא שמעתי מזה וזה יכולין להתוודע מאנשי א"י.

ומה שבא עוד בדברי כ"ת שי' שכשיתקבצו רוב מבני' כריבוא ואלף וכו' דברי
תימא הם שעל כזה נאמר אל יתהלל חוגר כמפתח ולא נוכל לצרף זאת להתיר
לעלות לא"י והקב"ה ישיב שבותנו במהרה ויעלנו לציון ברינה וישמחנו כימות
עניתנו.

אלה דברי ידידו לנצח הדו"ש בלונ"ח.

הק' ארי' ליב מפה ק"ק גור.

"אוצר מכתבים ומאמרים" מבעל "שפת אמת" עמ' קו.

ראה לעיל עמ' 493, 497, יצחק רפאל: על חסידות וחסידיים עמ' 270.